اُڈیکاں

خوش دیو

(شاد وا پرنٹنگ پریس جموں)

ناں : اُڈیکاں

تعداد : پانچ سو

قیمت : دس روپے

مصنّف : خوش دیو

سال اشاعت : ۱۹۸۳ء

کتابت : بشیر احمد

مصنف کی اس کتاب نے

چھاپنے آستے جے اینڈ کے

کلچرل اکیڈمی داروں گراں

قدر مالی امداد حاصل ہوئی

ایہہ جس آستے مصنّف

اکیڈمی ناں تہہ دل تھیں

شکر گذار ایہہ

پہاڑی زبان نے نال

ترتیب

بکھرّی گل

پچھلے دِناں سری نگر ٹیلی ویژن توں مہاڑہ ہک انٹرویو ٹی وی کاسٹ ہویا سیا۔ اُس وِچ پہلا سوال ایہہ پُچھیا گیا سا کے بیں اُردو وِچ منّیا ناں لکھاری ہونیاں ہویاں پہاڑی وِچ کہانیاں لکھناں ہاں۔ میں اِس سوال نا جواب ایہہ دِتا سا کے ٹھیک ایہہ ہی بیں اُردو وِچ اپنی اک جگہ بنائی ہے۔ پر جدوں میں ڈِٹھا کے مہاڑی ماں بولی ہتیاں ایہہ۔ پسماندہ تہ پچھڑی نی ایہہ تہ اس کی اس ویلے اجیہاں لکھاریاں نی لوڑ ایہہ جیہڑے اس کی اچّے ترلاں کہہ اگہ ٹوری سکن۔ تاں میں سوچیہ کے سب توں پہلاں میہنہ اپنی ماں بولی وِچ لکھنا چاہی نا ہے۔ اُردو وِچ بہوں لِکھا توں کِنّا لکھاں بیں اور حق ادا نئیں کری سکنا جیہڑا کے پہاڑی تا مہاڑے اُپر لازم آوندا ہے۔

ایسے جوش تہ جذبے نا حاصل مہاڑی ایہہ کتاب "اُڈیکاں" ہے۔ اِس کتاب وِچ پنج کہانیاں تہ اک ڈرامہ ہے جناں وِچ پہاڑی لوکاں نا کلچر، تہذیب۔ رہن سہن۔ اُناں نیاں مصیبتاں تہ دُکھ درد اُپر لو پاگئی ایہہ۔ بیں اپنے مقصد وِچ کِتنا کامیاب ہویا ہاں اس نا فیصلہ تُساں کرنا ہے۔

:- خورشید دیو :-

جُمعہ

جمعہ

جمعہ رستم نا ہالی ایہہ اور بڑا ای دلیر تے [مفیا] دا جنا
ہے۔ جمعہ اپنے مضبوط جُسّے، سوہنے نقشاں تے
چڑھدی جوانی آسنہ گراں وچ مشہور ہے۔ بیا ہوراں
وچ اُگّدو وچا نا تے بینیاں پکڑنا اُس نا خاص شوق ایہہ
بیٹریاں وچ ادشرطاں لائی کہہ گھاہ کپنّاہ ہے تے کسے
کی اگے نئیں ٹھیرن دینا۔ بیب لانے دلیلے ادہیشاں
سبناں نوں تیز ٹنگاں لانا ہے۔

جمعے جدوں نوں ہوش سمالی لوکاں نا کلیام کرنا پیا
ہے۔ نکے ہونیں نفیں اُس نیں ابّا جان اُس کی در دریاں ٹھوکراں
کھانے آسنہ چھوڑی کہہ رخصت ہوئی گئے سن تے اُس کی
ڈھیڈ بھرنے آسنہ لوکاں نا مال چارنا پیا سا۔ تے فر اُس
جنّا ہینا شروع کری دتا سا۔

جدوں اوہ کھوڑا ستیرہ ہویا تاں اوہ ہالی بنی گیا سا۔
جس نا حصّہ لانا سا اُسیہ نیں گھر رہنا سا۔
پچھلیاں ستاں سالاں توں جمعہ رستم نا ہالی سا۔
اُسیہ نی جبوییں کھانا تے اُسیہ نیں گھر رہنا سا۔ کنہیاں

بے اور لنگ لائی کہہ بل بھالی کرنا سا۔ اس آسنہ سارے
جبویں دار اُس کی اپنا بُھدا جھٹے پردینے آسنہ تیار
رہنے سن تے رستم نے وی اُس کی اسیہ گلیہ آپنے
اپنے کول رکھیا نا سا۔

اس پاسیہ جمعے گھٹ گھٹ نا پانی پیتیا نا سا۔ اس
کنئیں کھلاڑے گھائے نیں سن۔ نر بڑا آزاد طبیعت انسان
سا۔ اوہ سال مرجی ای جبویں جھٹے پرلانا ہوناسا۔ پر خورے
کنہیاں پچھلیاں کجھاں سالاں توں اوہ رستم نیں گھر ای ٹھکا
نا سا۔ شاید اُس نی وجہ مکھن سی جیہڑی رستم نی دھی سی تے جس نال
جمعے نا دل رلی گیا سا۔ او مکھن کی دل وی بیٹھا سا۔ تے مکھن دی اُس
اوہدوں گمان ہوئی سی جس ویلیہ دھیاڑی نا ٹھکیہ ٹُٹیاں نا جمعہ تاں
ویلیہ گھر مُڑنا سا تے مکھن اُس نیں رہ تکنی پئی ہوندی سی او تے اس
نی اڈیک وچ سو ہیاں کھانی رہندی سی۔ تے فر مکھن لال بیل نکھڑا
سکی کہہ جمعیہ سارے دکھ کھلی جانا سا۔ رائی دو دے چھپی کہہ اک
دوجے کی ملنے ہو نیں سن۔ تے محنت تے پیار دنیاں گلاں کر نیں ہوندے
سن۔ کرنیاں کرنیاں ویلیہ لنگنا رہیا تے دوئے نا سنگھو نی
کانگ وچ اگہ ای اگہ روڑ نیں رہے۔ تے فیر اک اجیہی گھڑی
دی آئی گئی کہ جمعے کولوں رستم نی کڑی توں بھکّو رہنا اوکھا بڑا
مشکل ہوئی گیا سا۔

اک دھیاڑے دواں نی محنت نہ کجھ نہ کھاندا چوریتے
رنج کھچی گیا۔ جمعہ تہ مکھن کی لوکاں پیار کرنیا ہو ہیاں پکڑی
لیندا تہ اناں نیں پیار نی کہانی سارے گراں وچ جنگل نی
اگ آروں پھیل گئی۔ جدوں گل رسمت تک پہنچی تاں او د
نے نی اُٹھیا او کس رہ اپنی خاندانی تہ جیلداری کی بھلی کہہ
اک ہالی کی گلے لائی سکنا ہے۔ اوا اپنی دھی کی خلنہ بدوش نیں
کرلانی کہہ جینے جی اس کی ماری نیں سکنا۔ اس آستہ
اس تن کھرت اپنی دھی نا ساک نال آلے گراں نیں نمبردار
نیں نندرے کی دیئی چھوڑیا۔

جدوں مکھن کی اپنے ساک نا پتہ لگا تاں او دون
کرلان لگی اس کی نمبردار نیں مُنڈے دے نی فطرت نا
ڈاہڈا اپنہ سا۔ او مُنیا نا بدماش نہ لنڈا گنڈا سا مکھن بڑی
روی اس پیو نیں ڈاہڈے ترلے کیتے پر اس نی اک نہ چلی۔

دھیاڑے لنگھتے رہے تہ اسو آئی گیا جدوں جھجے
فصل پکی۔ دھایاں نیں کٹوں رچ مکیہ تیاں ٹریاں لائیاں
فر کھلاڑے لگے۔ مک چھلن ہوی ڈھایں گاں ہوے۔
مک کشن ہوی۔ دھایں چھلن ہوے۔ تہ فرقا فی جھوراں
پنڈاں نال دانہ بنڈیا۔ جدوں اپنا حصہ چائی کہہ او گھردار
ٹرے تاں رسمت جھجے کی آکھیا

- جھیاں اس واری توں ہور کسیہ نا حصہ لائی لیہ
تہ ڈیہہ دی اکھیاں ای رکھو۔
- کنہیاں چاچا جی۔ جھجے پچھیا۔
- اس آستہ تے کنگھے کا کفیو نہیں پچنا۔ تو نیں میں سیراں
آروں رکھیا پر توں سپ نکلیا۔ اب جب تو نیں دُدھ پلایا
اُسیہ کی توں ڈنگیا۔ تو ہالڑی جرات کس رہ ہوی کے
توں مہاڑی کڑی اُپر نندی نظر رکھی۔
- اساں دواں پیار کیتا ہے چاچا۔ میں بیاہ کرنے
آستہ تیار آں۔ جھجے جواب دتا۔
چپ کر بدبختا فر مڑی کہہ مہاڑی کڑی نا ناں لیا تاں
توں خانہ بدوش تہ اُس جیلدار تھاڈا سہارا کہہ
ساتھ رہنے والے اینہ پُتر ایں مہاڑی باندی کی کھوں لکی جا۔
رسمت گجیا۔
مُن رسمت تہ جھجے نی لُو سُنی کہہ مکھن دی بار
آئی گئی سی۔
- میں جھجے تو بجن نیں رہی سکنی ابا۔ اساں پیار کیتا ہے
او تی گل آکھی ای پئی سی کہ رسمت ڈانگ لیئی کہہ آئی
گیا تہ مکھن کی کٹن لگی پیا۔ جدوں جھجے چھڑکانے نی کوشش
کیتی تاں رسمت جھجے کی وی پئی گیا۔ جھو رسمت نیاں

ہڈیاں تروڑ وی سکدا سا۔ پتہ نہیں کنہیاں اُس نا ہنجھواس
اُپرنہ اکٹھیا تے ادبے سرکٹی کی رستم نیاں ڈانگاں اپنے
موراں اُپر کھاں رہیا۔ تے رستم اگلی پچھلی کسر کڈی چھوڑی
فر جدوں جمعہ نسنہ ہوئی کہہ اُٹھی پئیے تاں رستم اینی
ڈانگ کھتیں۔

رات کھاسی لگی گئی سی۔ جمعہ رستم نی بانڈی وچ
یک کھنڈرے اُپر پیئے تا سا۔ اُس کی ڈاہڈیاں سٹاں
لگیاں نیاں سن۔ اُس نا انج انج دُکھنا پیئے سا۔ فر اس
رٹی کھا دا بی کجھو نہ سا۔ اس آستہ او سوئی نیئں سا
سکیا۔ تے ادھی رات توں بعد وی جاگنا پیئے سا۔ تے اسیئے
سوچیئے وچ پیا تا سا کے کچھیں دنیہہ لگنے توں پہلاں او
اے گھر چھوڑی کہہ چلا جاسی گا۔ فر تاں ایہہ اس اُکہہ
رستم نیں گھر ردلا پیا تا سُنیا۔

جمعہ پہلا پہلا یا تے آیا تاں اُس سُنیا کہہ رستم
تو یا ہیاں دینا پیا ہے۔ اس نیں گھر سین لگی نی سی
جمعہ جھٹ ای اندر بڑی گیا۔ فر اس نی تے ڈاکواں نی
جھپھی لگی گئی۔ تے جیہی کہہ لڑائی ہوئی۔ جدوں چوراں سرچیا
کے جمعہ قابو نئیں آونا پیا ناں او نسی پئے۔ پر اکسی
چور بہ کی جمعے اپنے کلاوے وچ لئی لیئے سا۔ فر جمعے

اس ڈاکو کی کھتیے ناں بھنی چھوڑیئے۔ تے آپ وی ٹھی پیئے
جدوں لوہوی تے پولیس آئی تے گراں اکٹھے ہوئے
ناں پتہ لگا کے چور ناں آنے گراں نیاں سن جیہڑے کے
نمبردار نیں مُنڈے نیں دوست تے یار سن اس رہ
نمبردار نا منڈا اتے باقی سارے چور پکڑے گئے۔
اس پاسیہ رستم ناں دل اس سارے گھم تکی کہہ
پگلی گیا سا۔ اس نیاں اکھاں کھُلی گئیاں سن۔ اُس سایاں
نیں سامنے جمعے کی جپھا چاڑی لیا سا تے اپنا جانی دُشمنی
لیا سا۔

٢٠/٢/٢١

اکھاں کھولن بھید

دیہاڑہ ڈوبنے ناں ویلہ سا. ساون نی چٹی چٹی کھنی دھند
وِچ پوری وادی اپڑوں لپٹی سی. سورج نیاں اخیریاں
رشمیاں رنیاں کرناں چار چوفیری اُلیاں مالاں نیہاں برف
اُلیاں چوٹیاں اُپر کھنڈیاں نیہاں سن۔

او گھڑا تہ اینو چالی کہہ ڈھارے پچوں بار نکلی سی
تہ فرکا ار پیدا اندہ ہلانی تہ قدم مٹکا لی ہوی نیبے تلے
حجرّوں لنگی کہہ پاولی دار جاتی پئی سی. پچھ جابیں اوہنتلہ پئی
کہہ کہیل وِچ اس بچی سی کے سامنے اس کی ماکھیواں آرتا
دسیا. تہ جات چک ددواں نیہاں اکھاں چار ہوی گئیاں.
تھوڑیہ کھنیاں ماکھیواں کی نکی کہہ اُس نیاں اکھاں وِچ شرارت
محبت تہ ڈوکھی تا سنگھوناں جذبہ نخفری آیا سا. تہ اُس کی اس نے
محسوس ہوسیا سا پئی ہور چھٹ گھڑی نیچ ادا اپنے آپ پچھوں ڈھیلی
کہہ ماکھیواں داریگی جاسی۔

پر ماکھیواں نیاں اکھاں وِچ اس ویلہ صفری نفکاں نال
شوستی تہ بے چیسی نخفری کانی سی تہ اکھنہ اجیہیا کوئی جذبہ

نیں سادسنہ جس کی کوئی جگہ یا محنت نہ تاں وتا جائی سکیو۔
اک جھٹ دوے اک دوجے کی تکنے رہے تہ نیلا دھاری
نیں جھنڈاں اُپر جنگلی چڑیاں گو نگار لجا ہنیاں رہیاں اس
رہ لسنا پیا ساپٹی تک تکنتیاں نیلا دھاری نیں جھنڈ اپہ
چڑیاں نا شہر آباد ہوئی گیا ایہہ چڑیاں فرینی نال چہنیاں
تہ گاؤ سیاں پیتیاں ہیں۔
تہ فر اس رکہ ہویا جے مانجھواں اج نی رات
اکٹھ ای ٹھہری گیا۔

(۲)

دوجے دھیاڑیہ جدوں سورج نیاں پہلیاں رشماں
ہمغالی مالاں تیں نکھ جُمیں تاں مانجھواں نژی پیا جدوں او
گراں نی گھیں دِیع پہنچاتاں اُس کی سامنے نوں ار آ ڈ نی
دسی۔ اج اُس نا گھڑا پانی نال بھریا نا سا۔ جدوں فر
دواں بیاں اکھاں چار ہو ہیاں نا فررے گنہیاں
اج مانجھواں نیاں اکھاں وچ شرارت تہ نا ہنگو محبت
نیں ہنیہ بے نخوری آئے سن۔ تہ دوجے پاسیہ گوڑی نیاں
اکھاں وچ لاجی تہ نکن نہ ہار نیں آتا بیاپتے جانیں سن۔ اج
ادھ وچ جھٹ مانجھواں دار تہ تکی سکی تہ جھٹ

ای اس نیاں نظراں نیویاں ہوئی گیاں فر تک ہکنیاں
دواں نیں لبکا سادن نی چھاپی دھند نی چادر تانے گئی تہ
دوے اک دوے کولوں اوہلیہ ہوئی گئے
سامنے نیلا دھاری نا جھنڈ اس نو بلیہ اُجاڑ تہ
دیران پیا ناسا تہ چڑیاں نا او شہر جیڑا رات نی
رات اکھٹہ آباد ہویا سا تو ہونے توں پہلاں ای
اُجڑی گیا سا۔

ڈاب نیلی

راجے دیا سٹ گھوڑا دوڑایا نا سا۔ گھوڑے نیں کھوراں نیں نیلاں نی دگا دگ دگا دگ واج نال گھیں بنیاں پتھراں بچوں اگ نکلی پئی سی. جیہاں جیہاں راجہ لگام کی جھٹکے مارنا سا گھوڑے نیں مُنہہ بچوں جھگوڑ نکلی جانی سی تے اُس نی کنڈ پر سے نال گت ہوی گئی نی سی۔

راجہ اپنے نیلے گھوڑے اپر سوار تہ اس نا رُخ ہُن شہر دار سا کنہیاں بے او شکار توں واپس مُڑنا پیا سا، اس ویلہ اوسارے قافلے کی پچھے چھوڑی کہہ جنگل نیں نال آئی بستی وچ آئی گیا سا. قافلہ حالیں دُور دریا نیں بیلے وچ سا جتھے ہاتھی سن تہ گھوڑے سن نہ پیادے سن نہ شکاری کتے. نہ ڈھولئے سن۔ نہ بگار یئے سن نہ فرنمبردار۔ چوکیدار. نہ بندوقیئے شکاری سن. جیڑے جنگل وچ چاڑ بہانے توں بعد تھکئے بلیں بلیں ٹرے آدنے پئے سن۔

راجہ تحراں نیں شکار بچی گیا سا، اس کی اِتھوں نیں

قدرتی منظر ڈاہڈے پسند آئے سن۔ گجنا بجنا سِیلا سِیلا
دریا۔ فِر دھایاں نیں کھیت۔ فِر سوہنے پھلکاری آئے
پُھلّے کھالے بھنبیڑاں کی چارنے پئے سن۔ دُور مالاں
جنگل سا نہ اُس طِیں پچھے برف آلیاں چوٹیاں
گیل وہیل اے سارے نظارے تکنا ہویا لنگنا
پیا سا۔

راجے رنی برجیس نہیں تن کِتنی نی سی نہ کیسری
پگ بھدی نی سی جس اُپر کلغی سجی نی سی۔ کارتوساں نا
پٹہ اُس نیں لک نال بھیدا نا سا۔ اُس نی گھوڑے نی کاٹھی
نال بندوق ٹنگی نی سی۔ نہ گھوڑا اشپ وشپ دوڑنا
پیا سا۔

تاں اُس راجے کی تڑے لگی نہ اُس پانی آستہ
اگے پچھے نظر سٹی نہ اُس کی جنگل نیں واہن وِچ
سفیدے نیں کوٹھیاں نیں عین لشکارا اک نیلی ڈاب
دِسی راجے اپنے گھوڑے نی لگام ڈابو دار موڑی
چھوڑی

ڈابو نیں نیڑے پہنچیاں ایں راجے جھب گھوڑے نی
لگام جھاڑی نبی نہ اُس کی پھلواڑی نیں جھنڈ اپچھے جانی
چھپایا۔

ڈابو اپر گراں نی سب نوں سوہنی کڑی جانی نہانی
پئی سی۔ راجہ اُس لے سیل نہ بے داغ حسن کی تکی کھہڑ نگ
رہی گیا نہ اُس نی تھکیہ تڑے بجا گئی۔ جانی تا جیٹا دودھ
سر بجے تکی کہہ اس کی اس رہ محسوس ہویا جیاں اسمانئی نوں
حور آئی گئی ہو وہ جانی نیں کگلے گنگلے جُسے اپر راجے نی
نظر تِلکنی پئی سی۔ کچ نی کھڈ ہیاں آروں سوہنا نہ نازک
پنڈا اُس اپنی حیاتی وِچ پہلی واری ڈِٹھا سا۔

فِر جانی ادھ لنگے کیسریاں وِچ نیلی ڈاب وِچ
چھال ماری دِتی سی۔ نہ شڑاپ شڑاپ کرنیاں ہوئیاں
مچھلی آروں ڈاب نیں وِچ تاریاں مارن لگی پئی سی۔ نہ
راجہ چھپی کہہ تکنا پیا سا۔ او پانی وِچ بُڈکی نہ گاڑی
دتی نہ راجہ ہیبر نا رہیا۔ نہ سفیدے نیں برٹیاں اپر
کویل کوکنی رہی نہ پھلواڑی نیں جھنڈاں اپر پنکھیرو چہکنے
رہے نہ نگاراں نیاں بھانتاں پچھوں پانی ڈگ ڈگ
ڈابو نیچ ٹھلنا رہیا۔ نہ اُدّ گل بدن گُن تنتی سر کڑی
کُسیہ پڑ آروں نیلی ڈاب اُپر تِرنی رہی۔

راجے اپنی حیاتی وِچ کنبنی کڑیاں ٹہا ہیاں
سن۔ جواناں نہ بانکیاں۔ الڑ نہ سوہنی۔ نازک نہ
کومل کنگلیاں نہ سونیاں لا اپر ادھ جس کی تکل

حسن آکھیا جا سکدا ہے اُس پہلی واری ڈِٹھا سا۔

(۲)

فر اس رہ ہویا پر راجے جانی کی بیاہی لیا تے اُس کی عزت مان نال اپنے محلاں وِچ لے آیا۔ پر محلاں وِچ آ کے جانی دِن بدن چھوٹی جاندی سی۔ اوہ چُپ، اُداس تے ڈری ڈری جیہی رہندی سی۔ اِکھنہ اوہ اپنے سارے ناز نخرے بُھلی بیٹھی سی۔ جناں مجب راجہ اُس اپر قربان ہویا سا۔ راجے اُس کی چنگا کھانے آستہ دِتا۔ اور اُس کی ہر ویلے اپنے سنگ رکھنا سا پر فِر وی جانی غم تے مُکے۔

راجے سوچیا خورے دو جیاں رانیاں جانی کی تنگ کر نیاں ہن اُس آستے اُس جانی کی وکھ محل دے چھوڑیا۔ اُس کی کنیں نوکر تے گولیاں خدمت آستے دے دِتیاں۔ اے نوکر تے گولیاں ہر ویلے اُس نیں اگے پچھے پھرنیاں رہنیاں سن۔ اُس دی اک اک گل اُپر پکھ چاڑھنیاں سن۔ پر اس سب باوجود جانی پیلی زرد تے لاغر ہوندی رہی۔

جانی نی اے حالت تکی کہہ راجے حکیم تے ڈاکٹر سدے

تے جوگی بلا سے پر جانی اُپر نا ایں تے دوائیاں اثر کیتا
نہ نا ایں جوگیاں نیں جادو ٹونے چلّے او فردی لیسی
ہونی رہی نہ سکنی رہی۔ نہ فر جدوں او مرن مرندہ ہو گئی
گئی۔ اِس نیاں اکھاں پیلیاں ہو گئیاں نہ سر
وِچ لہو نا تو پادی نہ رہیا تے راجے سوچیندے گئے
ہن کجھاں دھباڑیاں نی ماں تجھواں ایہہ نا اُس جانی
کی دلاسا دیئی کہہ پچھیا کے دس اکھن تو ایہہ کیہہ خوف
ایہہ جس نیں کارن تو ہاڑی اے حالت ہو گئی ایہہ؟
اے سنی کہہ پہلاں تے جانی ڈانکاں مار مار کے
رون لگی پئی۔ نہ جدوں اُس نیں اکھڑو ٹھمیں نال او
بول کے انال محلاں وِچ اوہ نہیں رہ سکنی۔ اِکھن
اُس نی آزادی اُہم پہرے لگے نیں ہین اُس نیں اگے
پچھے اتنے نوکر تے گولیاں ہین کے اوہ ہر ویلے اُس کی
نال نیں رہندے ہین اِکھن تے او اپنی مرضی نا کھانی سکنی
ایہہ نہ نا ای ہس کھیڈ سکنی ایہہ۔ اس آستہ اُس
راجے اگے ہتھ جوڑ کہہ عرض کیتی کے اُس کی گراں واپس
بھیجی دِتا جائے۔
راجے جدوں ڈٹھا کے ہور کوئی چارہ نہیں
تاں اُس جانی کی گراں بھیجی چھوڑیا۔

سچ آکھنے ہن پئی جنگل دیں پنچھی کدے وی
پنجرے وچ خوش نہیں رہ سکنے۔

چھیاں مہینیاں مگروں راجہ فر شکار چڑھیا نہ جانی
نیں گراں نوں تکیا۔ قدرتی جدوں او گراں نی نیلی
ڈاب کول پجیئے تاں جانی ڈاب نیں دندے بیٹھی نی سی۔
اس ویلے ادہتاں اُپر بٹ ھندی ملی پئی سی۔ نہ گھڑی
گھڑی نیلی ڈاب وچ اپنا منہ تکنی پئی سی۔ فر کدے
کدے پر تیں کھنبھ آروں اُڈکنی ہوئی پکھنواں
وار دوڑنی سی۔ اُس نے مکھڑے نارنگ فر کشمیری
چاہ آروں لال گلابی نکلی آیا سا۔ نہ او خوش باش
ہسنا کھیڈنی پئی سی۔
اُس کی ہریا بھریا تکی کہہ راجہ جانی نیں سامنے
آنی کھلوتا نہ جانی کی فر محلاں وچ ٹھجنے آسنے
آکھیا، پر جانی جھٹ مکری گئی۔ اُس جواب دیتا کے
اوہ مین راجے نیں محلاں وچ کدے وی جان نئیں
لگی۔ کتھیاں جے اخفر اُس نی آزادی اُس کولوں
کھسے جانی ایہہ نہ اُس نا سا کتھن جانا ہے
محلاں ماڑیاں نالوں اُس کی ایہہ نیلی ڈاب نہ
آزاد زندگی ہی پیاری ایہہ۔

اُڈیکاں

مشتاق اس دَ ویلے پُل نیں کھلوتا دریا نیں کنڈھے
اک پتھر نی سیج اُپر اپنے جان یو کتے آروں پیا نا ہے
اس ویلہ نہ دھیاڑ لگنی ایہہ نہ رات، نہ دھوپ دِسنی
ایہہ نہ نا ای چھاں نہ اج ایہہ نہ کل. بڑا عجیب جیا
ویلہ ہے۔ جدوں مشتاق نا ماضی، حال تے مستقبل اس رہ
اک دوجے وِچ رل گڈ ہونے لگے نیں جس رہ آکھنے سارے
موسم اک ای جگہ اُپر آنی ملے ہوون۔
اور دریا نیں کنڈھے بیٹھا نل ہے تے رتے مٹیالے
پانی نیاں لہراں اس نے پیراں کی چھنے ہوئے اگہ دار
بگنیاں لگیاں نیاہن۔ کالے بدلاں نیں ڈار اس نیں
سِرا اُپر چھتری آروں چھائے نیں ہیں، دُور بیلے دِیچ
کُودیاں مرے ہیں ڈنگر کی چہ نڈیاں لگیاں نیاہن تہ
پُل نیں اس پار اس نا گراں ہے جس نیں پچھلے ڈھاکے
آلے جنگل کی آگ لگی نی ہے۔ اس دَ ویلہ سڑنے ہوئے جنگل
آروں اس نیں سینے وِچ دی اگ نیں بھانبڑ بلنے لگے نیں۔

ہیگا تہ اُس نے ارمان پر کپتے پنچھیاں آروں پھڑ پھڑانے
ہبسے اس اگ وچ بھوجنے جای رہے ہیں۔

اتے او اپنی حیاتی نا سب توں وڈا مورچہ ہاری
بیٹھا سا۔ اُس نی ہا ہنگرہ پنز پر تریل آروں دھوپ نیں
پیلے لشکارے اُپرای سُکی کھہ رہی گئی سی تہ اور اپنی
حیاتی نیں لمیں رستے وِچ اپنے آپ کی دُور دُور
اکیلا تکنا لگا نا سا۔

اور دریا نیں دندے پہ بیٹھا نا سا تہ اُس نا ماضی چیکی
چیکی کھہ اُس کی آلے دینا لگا نا سا۔ دریا نیاں لہراں
نماں نماں شور کرنے ہوئے اگے لنگنیاں پیئاں سن،
تہ اد ہر وَیلے بدلنے آلیاں اِناں لہراں دا ر تس تس
تکنا پیئہ سا۔ فیر تک تکنے ای اد یا داں نیاں گھمن گھیریاں
وِچ جای پھسیا۔ اوہ ماضی نیں گراں دار چلا گیا تہ اس
اپنی حیاتی نیں اس پار دُور پچھے نظر سٹی۔

ہُن اُس کی یاد آیا پئی اد تہ نوراں دوے گواندی
سن۔ دواں نا سانجھا اس ویلے توں سا جدوں اُناں
ہوش سمالی تہ توتلے مُنہہ نال گل کلام کرنی شروع کیتی ہکے ہونے
او ڈیہاں وِچ بھی کھہ جھوٹھ موٹھ نیں کوٹھے بنانے
گڈی گڈے نا بیاہ رچانے۔ چھپن چھوت نہ جامی پیا

کھیڈدے تے تہ مٹی نیاں کھڈیالاں بنانے تہ بھنے ہوئے کھیڈ
کھیڈ وِچ اور لڑی وی پینے۔ اک دوجے کی او ندراں
مار نے۔ واں پُٹنے نکلاں مانے تہ ڈھسکنے ہوئے رُسی
دی جانے ہونے سن پر انال نا روسا تہ ساوں تے
بدل آروں اِدھروں چڑھنا تہ اُدھروں لہی جانا ہونا سا
جدوں او کھوڑے سیٹرے ہوئے تاں گراں نیاں
در بے مُنڈے کڑیاں آروں مشتاق تہ نوراں وی
اپنے اپنے ڈنگر بچھیاں کی لیہا کھہ گراں نی رکھ دار
چلے جانے سن۔ چھقہ اوشکھر دوپہر کی پانی نیں دند بہ،
نیلا دھاری نیں او لیئے نیلے نیلے کھل اپر بہی کھہ اپنے اپنے
رو مالاں نچ بدھی نی روٹی ٹھنڈو لنے سن تہ بڑی رنج نال
داں چھلکے کی منڈی کھہ کھانے ہونے سن فیر جدوں جو کھر
بھک وِچ پیٹھے نیں اگلا کرنے ہونے سن مشتاق تہ نوراں
رکھ نیں نال آلے جنگل دار نسی جانے سن جتھے اوہ سحفرنی گولی
گولی نکت کُنیاں کنڈن آلی چادر اُپرا او ملیدہ نے تہ
بیں یا جیاں کھانے رہنے سن تہ چیڑ نیں جنگن نی مِٹھی
مِٹھی باس اُناں نیں دماغ کی تر کوئی رہنی سی۔ کدے
کدے اس رہ وی ہو نا سا جے مشتاق چیڑ نیں بوٹیاں
اُپر چڑھی کھہ بنجلی مار نا تہ کچے پکے چنا کھوتاں کی

فصلیہ سُشنار سِناسا۔ تہ نوراں اناں جناں ٹھڈاں کی
شمعقرنی اگ اُپر سیکی سیکی کہہ چلغوزے کڈھ نی رَہنی سی
جدوں پچ سارے چلغوزے نکلی آ دے سن تاں اوہ
اُناں کی بیڑی کہہ تہ فیر مِشا کے لائی لائی کہہ کھانے ہوے
بہک دار آیا کرنے سن۔

کہنیاں ہے گراں وِچ کُڑیاں تہ منڈیاں آسنے اک
ای سکول اِس آسنہ مشتاق تہ نوراں جدوں اُگھر
سجناشن جمع گے ہر نے تاں دو ہے ہبنڈیں سکول وِچ
داخل ہوی گے۔ اس رہ ایقفہ دی اُناں ما شیاں نی
سانجھ برقرار رہی۔ فیر ساہا حال نوڑی اُناں اکھی تاں
اُپنی ہی کہہ اُستاد ہوراں کی تا پاسیاں لیاں تہ جھڑکاں
کھادیاں سن۔

کرنے کرنے دَیلیے نی ٹھٹی پچھوں دن دھیاڑے
جینیے تہ سال ربت نیں ذراں آروں کریں رہے تہ
مٹی اودسویں بچ پڑھنے سن تہ اُناں جوبن نیاں پہلیاں
پوڑیاں اُپر پیر جا کی دھرے سن۔ تہ اُناں نیں جیباں
اُپر انبھیاں نیں بُور آروں جوانی نا نسرّ آئی گیا سا۔
نوراں گلغدل آبرد لسانیلی لمیں چنچل شوخ تہ کچھوہ گوری
نِکل آئی سی۔ تہ اُس وِکھ نار نیاں سُرمیاں وندلاسیاں

تھ کھرا پاسیاں گراں نیں جوان چھٹیاں نا جینا حرام
کری تُھوڑیا سا۔ رتی چھیت نیں اُپرا تکیش دار چھی
نیں جھبکارے مارنی ہوئی جدوں اوہ سکول آ دی
ہونی سی تاں گراں نیاں گھیلاں وِچ اُڈ بلکڑے ہوئے
گبھرو اس نی اِک اِک جھلک اُپرے بلہار جا یا کرنے سن
بھتیریاں نوراں کی داتہ پانے نی کوشش دی کینی پر اے
ہنجی تہ عشق نا چرگ پہلاں اس چنگی بیٹھا سا نوراں تہ
جوانی نوں پہلاں اس تا سنگھ نی تڑکیاں دِچ تکی کہہ مشتاق
نی جھول وِچ جا پئی سی۔ ادھر مشتاق دی تہ نوراں
نی تک اُپر ای بیٹھا نا سا۔ تکیے ہو نے نوں ستنگ سنگ
رہنے بہنے نے دِواں کی دوہنی تہ پیار نیں ڈوہنگیاں
رشتیاں وِچ بنی دتا سا۔ حسن تہ اِک دوجے کی
اپنیاں اپنیاں وِچ وساکی بیٹھے سن۔

الکان ایسہ پئی عشق تہ مشک چھپے نہیں رہی سکنے
خورے اسیہ گل آستہ نوراں تے مشتاق نی لگی دی
گراں نیاں بڈیاں تہ بیلیے لوکاں نی ہاسی مذاق تا
کیندر بنی گئی سی۔ اُناں کی تکی کہہ لوک اِس رہ کھسر پھسر
کرنے لگنے سن جس رہ اُناں کُسیے نی کجھ پی نی ہو دیہ۔
ہونا دی کہنیاں نا لوکاں نیاں نظراں وِچ تہ اُناں تاں

چوڑ مشتیں اُپر پوری نیں ٹھکر آروں سا۔ کُنفہ جلدا رنا
مُنڈ امشتاق تے کُنفہ بالی ای سُرڑی نوران۔ اِسے گل آسنہ
وَیری اُناں نیں پچھہ پئے ہوئیں سن۔ پر عشق نہ پگنے دریا
آروں ہونا ہے۔ نہ پگنے دریاواں کی کوئی ڈکا لائی
سکیا ہے۔ مشتاق تے نوراں سماج نیں ڈنگو سے کدے ڈرے نئیں
سن ہٹے۔ اد اگ دوجے کو توں کس رہ بچے ہوئی سکنے سن۔
اُناں نہ پیار کیتناسا نہ دل دتا یا ناسا۔

صُن مشتاق کی یاد آیا پئی جدوں دی اُناں نیں
دل وچ ناھنگو ای کانگ چڑی سی تاں او دیر یاں
تو بچدے ہوئے کفتاں نہ رات نیں چس ملسے وچ
ملنے رہے سن او جدوں دی ملنے نو ہیں نو ہیں وعیدے
کرنے سن۔ زندگی بھر نی ساتھ نیں وعیدے ڈکھ
سُکھ نی دھوپ چھاں وچ اکھ جینڈ ہوئی کہ رہسنے
نیں وعیدے نہ فیر وعیدیاں نی نبھ پالن
نیں دعیدے کرنے سن۔

ہن جدوں مشتاق نہ نوکراں وسریں وچوں
پاس ہوئے ناں بچھڑن نا ڈبلہ آ لئی گیا۔ کنہیاں جے صن مشتاق
کی اگے پڑھنے آستے شہر جانا سا۔
بچھڑن توں پہلاں اداخیرلی رات سی جدوں

مشتاق تے نوراں گراں نی دڈی مسیت پچھے [illegible]
خوماتیاں نیں باغ کول شیلا دھاری [illegible]
پکے [illegible] چھنڈاں نیں نہر یہہ اک ٹیلے وچ ملنے نا وعیدہ کیتا ناسا
نوراں ویلے توں پہلاں اہی مٹی نی جگہ بجی گئی سی [illegible]
کی اُڈیکنی لگی ہی سی۔ اس ویلہ دُور نتا گلی وار ان آئے آئی
ٹھنڈی ٹھنڈی ہوا نیں چھوٹے چھلی رہے سن۔ خو مانیاں نیں
باغ وچ بوٹیاں نال چمڑے ہیسے چیر رڑوں چیر ڑوں دا
پاگ گانے پئے سن۔ چھماں نی پانی نیاں ڈابکاں وچ
بیٹھنے نا نمناں نمناں واج آونا پیہہ سا۔ چن نیاں چھیلیاں
رشمال چار چفیری آبیامالاں لگی گئیاں سن پرچھیں ہائیے
ڈعا کے توں بارئیں سا آیا۔ اُدھر نال آلی بستی وچ
چرکھاں نی راکھی کرنے آیا مانجھی لماں راہ لائی کہ سیف الملوک
نی رمھی تان کڈھ ناپیہہ سا۔ نہ اس نی واج ہوائی ہیک اُپر
دُور دُور تونڑی بہارے کھانی پئی سی۔ او ہانا لگانا۔۔۔

باغ بہاراں گل ناراں بن یاراں [illegible] کاری
یار ملن ڈکھ دُور ہزاراں شکر مٹراں لکھ واری
اُچے [illegible] نیوں [illegible] جھدی
پہلاں باجھ محمد بخشا کون کرے غم خواری

ادھر نوراں نیں دِل وِچ مشتاق دی ناسنگھدے اُڈیک پسیٹلے مارنی لگی ہوئی سی نہ اُدھر سیہک دا روسا آواج آون پئی سی۔

صاف جواب نہ دیویں سجنا رکھیں لارہ بھارہ
تاں جے رکھاں اُمید وصل دی ہوندا رہے گذارہ

نال ای مشتاق کھچیاں ٹہل دے چہرا تلے ونج آگیا جیہڑا نوراں اُس نال راہ تکن لگی ہی سی۔ دوواں دی نگری پائی لیپی نہ دور ماہنجی گاندا رہیا۔

دِل ملے تاں درشن کریئے من ملے تاں میلا
سنگ ملے تاں سنگت کریئے نہیں تاں بھلا اکیلا

ماہنجی پیار نیں بول بولدا رہیا نہ اُوہ دوویں ایک دوجے نوں تکدے رہے نہ چن نیاں رِشماں دور آپے کھلریاں رہیاں۔

ماہیا مشتاق بولیا:

ویکھ نوراں جیس رات اِس دنیا آں چن کالی گی تے لیٹی ویکھنے پیا سی نیاں رشماں سُنہارے چاہے سنسیہ کھلریاں نیاں ٹھیک اُسے رات کھاندوں اِس اک دوجے کی نہ تکی سکیہ پر سارے پیار تے ناسنگھ نیاں رِشماں حیاتی نیں شہریاں وچ سہارے اندر تے باہر چمکنیاں لہار رہن گیاں۔ مشتاق بولدا رہیا نہ نوراں

سُنی رہی تہ چھماں نا پانی ڈا یاں وِچ نہتا رہیا۔ فیر اک
چھٹ مگر دل مشتاق بولیا۔

"کل میں شہر جاساں تھکی"

"مینیں بینہ ہے۔"

"نوں منیں لیاری نہ نیئیں چھوڑ نیئیں۔"

"نہ ناں دِل کہہ آکھنا ہے"

"کدیہ کدیہ دل اُپر دماگھ نہ دماگھ اُپر سماج غالب
آئی جانے تیں نوراں۔"

"پر تہاڑا دل دماگھ نہ لڑے نال جاسی تُری
ایتھے نہ نوراں نا خالی خولی بُت رہی جاسی" نوراں
فرن فرن اتھرو کیر تیاں ہوہیاں بولی۔

"بس نوراں بس منیں نو ہارڑے نوں ایہہ ای اُمید سی"
مشتاق نوراں نیں اتھرو پونجھیاں ہوہیاں آکھیا نہ نوراں
کی اپنیاں بانہواں وچ گھِن لیا۔ حسن چن ڈھا کے توں بار
آلی گیا سا۔ نہ او اک دوجے نیں جپھے وچ جھاتی مارنے
لگے نیں سن۔

ھولے ھولے رات لنگنی رہی تا ہنگھ نہ محبت نی رات
نہ دو ان معراج نی رات جیڑی بلیں بلیں اگے کھسکنی رہی
فیر صدوں رات ادھی توں زیادہ ہوی گئی تاں مشتاق

تہ لوڑاں دوسے گھبر دار مڑی سیٔے آدنے ہوئے خانقاہ
اُپر سیّتی کہہ دواں شیاز مسی مسجد نی ورتی اُپر کھلی کہہ اُناں
رب توں اک دوجے واسطے دُعا منگی تہ فیر اک دوجے کی
وچ السلام کری کہہ دواں جُدا ای ہیں سمندر وچ چھپالی
ماری کہ پوڑی۔ پرگا نے ہوئے ماہی نی آواز دُور لوڑوں ای
اُچھال ضمی کناں وچ پئی رہی:-

گانے گھپں گنڈوری آلے چِٹّے پھُل مِلّاں دے
سجن سانڈے دُور دوارٹے وسدے وچ دِلاں دے
چرکھا چھوڑ دا ہر کوئی دیکھیے لحظہ چھپرے وچ مٹیاں
اکھیں روون ہر کوئی دیکھے کون دیکھے دل رنیاں

دوجے دھیاڑے مشتاق اگے پڑھنے آستہ شہر چلیا
گیا۔ جتنے اُس سر گود ڈاڈی کہہ محنت کیہی۔ اے اُس نی
دادی نی محنت ناں ای پھل ساکے اوہی۔ لے وچوں فسٹ
کلاس وچ پاس ہو گیا سا۔ اُس رہ اُس نی حیاتی نا اک
بڑی وڈی صدر پوری ہوئی کی۔ پر پڑھن اُر چھڑا مڑا
گرائیں نہیں سادہیا بلکہ اُس نی سوچاں نا دائرہ لھدّی گیا!
پیا اے کرن مگر دن اُس اپنے بارے سوچنے نی جگہ سارے
ملک نیں مستقبل بارے سوچنا شروع کری وتا سا۔ چار
پاسے کھنسیریں نی غربت تہ حالت کی تنگی کہہ اُس کی کاملی

پین لگ پئی سی۔ تے فیر لوکاں دی روٹی بنیں چھپاڑاں آستہ
ترسنے ہوئے نکی نکی او ترڑی اٹھنا سا۔ خورے آستہ
آستہ اوس اپنے من وچ ایہہ گل پکی کری لیبی سی کے او
نوکری کرنے دی جگہ جنتا دی سیوا کری گا۔ ظلم نیں خلاف
لڑسی تے گراں گراں پھری کے عوام وچ جاگرتی آنسی گا۔
اوس لگ تے لبھدا سا پیا اس گل آستہ اوس دی نوراں نیں
ساتھ دی ڈاہڈی لوڑ سی۔ اس ہن ایہہ دی سوچی لیہا سا
پئی گراں پہنچی کے او جلدی توں جلدی نوراں دی بہائی لیسی
تے فیر دوے جی رلی کے سماج بنیاں نہ وشیاں دی دور کرنے
نیاں کمیلاں سوچسن۔

اناں ساریاں گلاں اپر غور کری کے بی۔ اے
کرن مگروں اج او پہلی واری اپنے گراں واپس جاندی رہیا سا
تے ٹرنے ٹرنے سوچناں جاناں سا جے نوراں اوس دی
نکی کے خوشی نال پاگل ہوئی جاسی۔ فیر جدوں اوڈیکاں مکن
تے ہجر نیاں کالیاں تے لمیاں راتاں مگروں اناں دی زندگی
وچ اک وار فیر ملن تے وصال نا چن چلکسی گا۔

اے سوچنے سوچنے او اپنے گراں نیں دریا کول پہنچی
گیا سا۔ تے اوس کی اپنا گراں سامنے نظر آونا پیا سا۔
پر ٹرنے ٹرنے او اتنا ہفی گیا سا کے چھپٹ گھڑی نی سا

بینے آسنہ دریا ہیں پل ہیٹھ اک بٹے اُپر جای بیٹھ سا
فیر تاں ایں اس کی اپنے گراں داروں اک جیخ ڈولی لیی کہہ
پل دار آونی لیی۔ خورے کبوں او جیخ کی اُڈیکن لگی
پیہ۔ بلیں بلیں ڈھولاں نی ڈگر ڈگر نہ شرناسیاں نی
کوک اُس نیں نیڑے یہہ آونی ری۔ جدوں جیخ پل ٹپی کہہ
اس کول پہنچی تاں جانچیاں مشتاق کی سنجان لیئہ تہ جھپیاں
پانی کہہ ملن لگی پیئے۔
"اے کس نی جیخ ایہہ چاچا" مشتاق اک جانچی
کولوں پچھیا۔
"اے رستم نی جیخ ایہہ جیہڑا تو ہاڑی گوانڈن نوراں
کی بیاہی لیہہ آیا ہے۔"
"کیہڑی نوراں"؟ مشتاق چیکی پیئہ
اوخوہ جیہڑی تو بارے نال پڑنی ہونی سی؟
اے گل آکھی کہہ جانچی تہ اگہ لنگی گئے پر مشتاق اُپر
بجلی کڑکی پیی۔ اُس کی چکر جیہا آئی گیا اس آسنہ اور
فیر پل ہیٹھ اس بٹے اُپر آئی بیٹھا جتھہ او پہلاں بیٹھا ناسا۔
نہ حن او پل نیں ہیٹھ بیٹھا نا ہے۔ تہ رنے میالے
پانی نیاں لہراں اس نیں پیراں کی چھینٹے ہوئے اگہ لیہہ ٹیاں
جانیاں ~~کبیاں~~ نیا ہین۔ اُس نیں سر اُپر بدلاں نیں ڈار

چھائے نیں ہین۔ اُس نیں گراں نیں ڈھاکے کی اگ لگی نی
ایہہ [illegible] بیلے وچ تو دیاں مرے نیں ڈنگری کی جھنڈنیاں
پیہاں ہین تہ کوئی اس نی نوراں کی رتی ڈولی وچ پا کہہ
جُدا لی تہ پھوڑیاں نی نگری دار کھڑا نا لگانا ہے پر اج
او نوراں کی کس رہ رد کی سکنا ہے۔ او تہ اک پتھر اُپر بیٹھا
ہے تہ اس کی اس رہ سٹی ہونا پیہ ہے جے او پتھر اُپر
بیٹھا بیٹھا ای سِل پتھر ہوی گیا ہے تہ اس نیں پیراں تھلوں
وقت نا دریا بگیا جانا ہے۔

خانہ بدوش

لگا منیا نا جیوین دا ایہہ۔ پر خانہ بدوش ایہہ۔
دوجیاں نی جیوین بھانا نہ ہالی لگی کہہ چوکھے جھٹے نی
کمائی نال اپنا تے ٹبر نا ڈھیڈ پالنا ہے مکاس نی محنت تے
جالفشانی نیاں دھوماں سارے گراں وچ پیہاں نیاں
ہین۔ اوجیں دی ڈھلے کی ہتھ لاتا ہے۔ اپنی ڈاہڈی کمائی
نال اُس نی حالت ای بدلی چھوڑنا ہے۔ گراں نا اد
سیڑا اخیرہ ہے جس وچ بگے ہل نہیں بھایا نا۔ اُس کی اس
گل نی بڑی الکل ایہہ کے کس ٹک دِچ کتنے ہل مارے جان۔
کس فصل کی کتنیاں گوڈیاں لائیاں جان۔ کیڑی ڈرگی
دِچ کیڑا منیں سٹیا جائے۔ نہ کیڑے حصے وچ کیڑا بیج
رس آدنا ہے۔ اناں ساریاں چیزاں بارے او بڑا کرتانا
ہے۔ ھو یہہ ڈی کنہیاں نا اس گراں نیں ہر بڑے جیوین دار
نی جیوین دِچ اپنا پرسے کڈ بیٹہ نا ہے۔ اُس نی لگی نی جیوین
دُوروں ایں پچھانے جاتی ایہہ

لگا چیٹا رنگ اور چاقہ۔ چھفڑی چھاتی تہ مضبوط ڈولیاں
آلہ بہاکٹا بے ورگ جوان ہے۔ اُس نیاں باہیاں دِچ

برا جور ہے کہنیاں جے۔ اُس نیں ہتھ مزدوریں ہتھ ہین
کسارہ نیں ہتھ ہین۔ محنت کش نیں ہتھ ہین۔ اے اوای ہتھ
نیں جیہڑے تلوار چائی لین تاں میدان نا رُخ بدلی چھوڑنے
ہین۔ تہ دشمن نی کھنہ کھبڑی اڈائی چھوڑنے ہیں۔ انہاں
ہتھاں وچ جدوں ہتھوڑا آونا ہے تاں نویں نویں شہر
تہ نگر آباد ہوئی جانے ہین۔ تہ فر اے ہتھ جدوں ہل
نی جوڑی اُپر آونے ہیں تاں مائی زمین کی سرسبز تہ
لالہ زار بنائی چھوڑنے ہین۔ اصل وچ اے ای او
ہتھ ہین جیہڑے تاریخ نیں ہر دور وچ انسانیت
پچھیہ چھوڑنے نیں بھا لوئیں اہ پانی پت نا میدان
ہووے یا آگرہ نا تاج محل۔ پر تاریخ نیں کسے دی
ورقے بیچ انہاں ہتھاں نیں بارے کرے دی کچھ لکھیا
نیں گیا۔

لگاں ب کھ نیاں تپیاں دھوپاں وچ دِنہہ
نیاں رساں نوں لبیں کھ کفناں لوڑی ان تھک
مشین آروں ڈوگیاں وچ کم کرنا ہے نہ زمبا چلاتا
ہے۔ شکھر دو پہیاں اس نیاں رگاں بچوں پرسے نیاں
تند بریاں تیں لگنیاں ہین۔ تہ اُس نی کنڈ آئے
پاسے آئی تکیشے نی گرڑتی بیچی جانی ایہہ تاں اُس

نا وجود اس رہ گلا ہوئی جانا جس راہ اوکسیہ ڈاب
بچوں نیہانی کھہ بار آیا ہوئیہ۔ ہل بھانیا کھانیاں مٹی
تہ دو درا اڈی اڈی کھہ اس تیں جسے نال چمڑی رہنی ایہہ
مٹی۔ اس تیں چھینیاں وچ جانی بڑی ایہہ۔ اس
اے نیں مورڑاں اُپر جمی جانی ایہہ تہ اے مٹی اس نیں بافنواں
اُپر آن کھہ بنی جانی ایہہ۔ تہ اس نیاں ناساں وچ
اندر ڈھلی جانی ایہہ۔ جس کی او سنگی سنکی کھہ بار کڈھنا
ہے۔ اودمی تاہر جوف خوشی خوشی جھلنا ہے۔ اس کی
اس رہ لگنا یاہ جس رہ اے مٹی اس نال پیار کرنی
ہو دیہ۔ او اپنے وجود پر جمی نی مٹی نہ روز دھوئی چھوڑنا
ہے۔ تہ ادمی اوکدوں دھوئی سکنا ہے۔ جیہڑی اس نیں
کالجے اُپر جانی بیٹھی ایہہ۔ تہ جس مٹی اس نیں دل
وچ اپنے آستہ جگہ بنائی لیتی ایہہ۔ خورے اسیہ
گل آستہ او جیٹھ ہاڑ نیاں تتیاں دھوپاں وچ
دی مٹی نال مٹی ہونا رہنا ہے۔ اس کی جیوب نال پیار
ہے۔ اُنس ہے۔ او اس پیشے کی بڑا پاک جاننا ہے۔
راہی باہی تہ سچی سنوری تیں جیویں کی تکی کھہ اس نا دل
باغ باغ ہوئی جانا ہے۔ او کسے وی ٹک کی اوجاڑ
سلنڈر نہ کھلہ نیں نکنا چاہنا۔ اس نا اکھان ایہہ

کے جیویں دار جیریں نال جتنی محنت کرسی۔ اس کی اپنی
مشقت نا اتنا ای پھل مالی زمین دیسی گی۔
مالی زمین کسے نا حق نیں رکھنی۔ نا ای اے کسے نی
دوست ایہہ تہ نا ای اس کی کسے نال جیر ایہہ۔
جیڑا جتنی تکڑی صل بھای کرن اتنے ای متے دانے
اس نیں حصے وچ آئی جاسن گے۔ زمین تہ کسان کی
اپنا پتر سمجھنی ایہہ۔ بگے کی اتاں ساریاں گل نا پچھا سا
کہنیاں جے او آپ وی تہ مالی زمین آردن لوکاں نیں
کھار جانا تہ چنگی مندی کھلنا سا۔
اوو دگیاں وچ اچر نوزڑی رتمبا مارنا رہنا سا۔
جچر نوزڑی متی ستر تہ خستہ تہ شہوی جائے فرجائی
کہ کدیہ او بیج رہنا تھونا سا۔ اس نی محنت نا ای
نتیجہ سا کے اس نا ستیا نا کوئی دی دانہ کچا نیں سا
جانا۔ فرنکنیاں ای تکنیاں اے دانے متی نہچوں
انگورت نگی پیے سن۔ بگ نیں انگور نے نیں دھیاڑے
لگے نی خوشی تہ شاد مانی نیں دھیارے ھوندیں سن
سکے۔ نکے شاوان کی نکی کہہ اس پہ وجدطاری ہوی جانا
سا۔ کدے کدے اس کی اس رہ وی لگنا سا کے او خود
زمین ایہہ تہ اے سارے انگور اس نیں وجود چوں

پھٹنے لگے نیں ہین۔ پتا ہیں کنیاں اے سوچنا ای اس
نیں سر پہ پر لو ندرا چڑی جانا ہونا سا۔
پر بگا جیڑا کے جیویں دار سا۔ جیڑا اہھانا سا جیڑا
راہنا سا۔ جیڑا نا اکینا سا۔ جیڑا اگا سہا سا۔ جیڑا سا منانا
ڈھیہ بھری کہہ کھان آسنہ اج وی ترسنا سا۔ وو جے
پاسیہ اس نی کمائی نال بھرن ہوئے نیں کو ٹھار تہ
کو ٹھیاں اناں دھیڑاں نی غذا بنے سن جناں کی ہل
نی جوڑی دی پکڑی نیں سی آونی۔ بگا جیڑا کے ہالی
ایہہ اج دی ٹھکھا سا تہ ننگا سا۔ اور اج وی وہٹا نانی
ھنگ وچ مرن آے فوجیاں نیں لکفنے نیں کپڑے لال کھہ
اپنا تہ ٹبر نا تن ڈھکنا سا۔ جدوں کے اس نیں آنا
جناں نیاں جھو یاں ادھڑے اپر لانا سا سو ہنے
سوہنے کپڑے لاہنے ہین تہ ساری ساری دھیاڑی
نکمیں بیٹھے نیں حقے نیں تر کار کڈ نیں رہنے سن۔
بگا جس نی شان نا ہالی حالیں کوئی پیدا نیں
ہویا ہا تہ بدوس ایہہ۔ اس کول اپنا اپنا ٹک وی
نیں ایہہ جس وچ سفیہاڑی راہی کہہ اپنے جوگا ساگ
پتھا ای پیدا کری سکیہ۔ با فرنگی جیہی ڈھاری بنانی
کہہ رہی سکیہ۔ او دو بچارہ تہ حیں نا وی ہالی لگنا سا

اُسیہ نی باندی وچ اپنا ڈیرہ ڈھری کہہ سال کڈی
چھوڑنا سا۔ ہوراں کی رانگلیاں دردِ زباں آنے
کوٹھیاں وچ رہندے ہوئے رنگی کہہ ادا اپنے دندر لکن
لگ پینیا سا۔ اے بڑی تلخ حقیقت سی۔ کدے کدے او
سوچنا سا کے کنہیاں آزادی نوں لبھ دی کسان نیں
حصے وچ جہلیدار نی بدبو آلی منجیاں نیں موٹراں آلی
باندی آئی ایہہ۔ کنہیاں اج وی کاشت کاری محنت
جیویں وارنیں کو کٹار وچ بند کری دتی جالی ایہہ
تہ بگا جیڑا تے دھوپاں نہ بدلاں دے وچ سارا
سال لنگ لائی کہہ کم کرنا ہے کنہیاں اس نا ٹبر ا جیر
وچ رولی نیں چھلیاں آسنہ تجھے کتنا رئی جاتا ہے
جس آسنہ بگے کی فرشاں نیں کورے کا گدا پر انگوٹھا
لائی کہہ ملک نی ڈگی آئی ہوئی ایہہ۔ کنہیاں اس نا پیو
دادا تہ فرداد ے نا دادا ٹھوکراں کھانے چلے
آونے پئے ہین۔ تہ کے ھن اس نیں پتر تہ فیر پتراں نیں
پتردی ٹھوکراں کھانے رہسن۔ تہ خانہ بدوش رہسن گے،
تہ کے ادا اپنی فرد آسنہ دی زمین حاصل نیں کری سکسن
اے غربت تہ اقتصادی استحصال نی تلوار جیڑی کے
صدیاں توں اس کا گریباں اُپر چلنی آونی پئی ایہہ کدے دی

ہیں ٹُٹن گی؟ جس دیلے بگا ناں چیزیں دا ر سوچنا سا
ناں اُس کی کیدرے دی تونیں کسی دسّی۔ اسکی ایہہ لہ
محسوس ہونا سا پئی چارے پاسے ہنیرہ وای ہنیرہ ہے
چارے پاسیہ کانگ چڑی نی ہے۔ تہ برا لکھاری پھاندا
تہ ڈنڈول چلدا پیا ہے۔ تہ فر چار چفیری اُچیاں اُچیاں
سنگھر مالاں [illegible] بارآ دے نا نوں کوئی رستہ
نیں ہے۔ اے سوچناں ای اُس نیاں اکھاں رکھوں
نا امیدی نیں اتھروں چھم چھم کرن لگنے آئن
جس دیہاڑے ادا ناں پرٹ اشیاں اپر بیج گھڑی
سوچنا سا اس دیہاڑے ادا پتی بولی گلاں کی ضرور رگٹ
چارنا سا۔ گلاں نیاں نا نکال چھدوں گواندی سنیئں
ہوے سن ناں آپس آپس وچ گلاں کرنیں سن پئی اج
بگا فر محبہا ناہے۔ ادھر گلاں بگے نی مالکیت سی۔ تہ بگے
نی اس گل نا علم سا کے مالک اپنی چیزکی ماری کوئی سکنا ہے
اُس آپ کنیں واری جیویں دار نیاں سوٹیاں اپنے
موراں اُپر کھاریاں سنہاں سن۔

بگے نی حیاتی نی سب توں وڈی خواہش اے سی
کے ادا اپنے ٹبر آسنہ کوٹھا بنائے تاں جے ادا اپنی نسل
اُپر لگانا خانہ بدوشی نا داغ دھوی سکیہ۔ ایہہ اس نا

اجھیا خاب ساجیڑا کے اُس سونیاں نہ جاگنیاں نکیا۔
ایہہ خاب اُس ہل بھانیاں نہ دندال دنھیاں نہ دگال
کڈنیاں نہ فرقاں کردیاں ہونیاں دی نکیا سا۔
بس گارا۔ بٹی نہ پھقلاں نال اک کوٹھا جس کی ادا اپنا
اکھی سکیہ۔ چوال کندال اُپر پیتیا نا چھت جس اُپر کھلی کہہ
او نکی لوۓ اذات دئی سکیۂ بس اک ڈھارہ۔ اک
کلی۔ اک چھپڑ جس نی اک کوٹھڑ وچ جانماز ڈالی کہہ
او اللہ نیں حضور سجدہ کری سکیہ۔ مکان توں بعد اُس کی
اپنا آپ اُس رہ سٹی ہو نا سا جس رہ او اک آدمی نیئیں
بلکہ اک بھکا نا رُکھ ایہہ جس نا مُنڈ نہ زمین وچ ہوناہے
پھر جس نی زمین نالوں سارا رشتہ ٹٹی گیا نا ہوناہے
پھر خاب نہ خاب ہونے ہین خاب نہ اُس نیں
ہیر دا دے دی نکیا سا۔ ادکیوں اے خاب حقیقت
وچ بدلی سکے سن۔ مکان بنانا کوئی خالہ جی نا گھر
خوشا ای ہے۔ منیاار بڑا محقق ایہہ نہ فیصل کما نے
وچ کوئی اُس نا مقابلہ نہیں کری سکنا۔ پر منگھر وچ
اُس نیں بخت سکے آونا ہے۔ چوتھا حصہ جس بچوں
نال نی کھلین ہندے جانی ایہہ جبڑا اُس نی جات
کرنا ہے۔ فر تھمہار نی کھلیں۔ نہ سوچی نی کھلین نہ

لوہار نی کھلین۔ اس راہ اُس نیں سارے لین دار
کھلارنے بیج ای آئی کھیلے نیں ہونے ہین۔ بسنیاں کی دی
دوالی کہہ بانی جبڑی جنس بچنی ایہہ اُس بچوں ادیارمی
آلے نی نہانہ بلکہ کدی چھوڑ نا ہے۔ فر چھہ رتی جانیاں
ہین دو چار بوریاں دانیاں نیاں نہ چھیتہ نہ نزنگل
جناں دار کول دی نیں نکنا۔ جناں کی کوئی دی نیں
کھڑنا نہ اے چھیتہ نہ نزنگل ہر ویلہ بگے نیں حصے وچ
آونے ہین کنہیاں جے اے چھیتے نہ نزنگل آدمی نا
پر سے کدی چھوڑ نیں ہیں نہ ستھاں نیاں نلیاں اُپر
چنڈیاں بجائی چھوڑ نیں ہین۔ اُس رہ ہر سال بگا چھیتہ نہ
نزنگل ہنڈے اُپر سٹی کہہ نہ غلے نیاں اک دو سٹیلیاں
لبی کہہ جدوں گھر آونا سا تاں اُس نی ماں نہ بوتی نا مُنہ
سُکی کہہ بھوک ہوئی جانا سا۔ اُس راہ مشکل نال دوال
چوال مہنیاں نا خرچہ ٹرنا سا۔ باقی نا سال اور لکڑیاں
بیچی بیچی چھوڑیاں بنائی بنائی یا فر گوانڈیاں نیں کم
کری کری کہہ گڈنا سا۔ بگے کی اُس گل نا چنگی طراں
پتہ سا کے جیویں دار لوک کدے دی اُس کی اپنے
حقوق نکلن نیں دین لگے
پر اک دھیاڑ یہ اُس نی حیاتی وچ اجھیا دن

آیا جدوں اُس آسنے بڑا بھاری انقلاب آ ای گیا سی
او خاب جیہڑے اُس نے خیالاں وچ مڑ مڑ کے پسلیے
کھانا ہوندا سی. اک حقیقت بن کے اُس دے سامنے آ ای
گیا سی. جدوں گراں نے نمبردار صادق خان ہوراں اس
نوں سدکے وچ اک رُقعہ پکڑانے ہوئے آکھیا سی.
"بگے منہ مٹھا کرا ایہہ تویں خوش خبری سناوالا"
"جی کیہڑی خبر ایہہ نمبردار جی" بگے نمبردار
ہوراں کی منجی اُپر بہا لینیاں ہویاں آکھیا.
"حکومت تویں مکان بنانے آسنے نہل بھائی
کرنے آسنے دس کنال خالصے نا ٹوٹہ منظور کیتا ہے
ایہہ لیئو اس منظوری نی دستاویز."
ایہہ گل سُن کے بگے نا منہ پھُل آردوں کھڑی گیا.
اس دوالی ہتھاں نال کاگذ کی پکڑیا. اس کی اکھاں
سنگ لایا نہ فیر اندروں صندوق وچوں گرینیاں دوڑیاں
کدی کہہ نہیں آیا. نمبردار ہوراں اگے پیش کیتیاں
فیر نمبردار ہوراں بگے کی ایہہ گل وی آکھی.
"تویں کوٹھا چارنے آسنے حکومت کچھ روپے
نی امداد دی کرسی گی. جیہڑے کے توں تحصیلدار ہوراں نے
دفتروں جا کے آنی سکنا ایں."

گل آکھی کہ نمبردار ہو … گئے …
اس نی ٹہر کی اچھی …
نہ سنیاں اُس ایہو دا داتوت ہو …
ایہہ لگاناں خانہ بدوشاں نا داغ دھونے گیا …
جیوں نا ٹوٹا نیئو سا لیا بلکہ اک …
مالی زمین پر اُس کی دی اپنا حصہ لبھی گیا سا. اس کی
کہہ ہتنے کے امیری کے بدل ایہہ اُس …
ای امیری سی کے اپنا اک گھر ہووے …
کری کہہ رات ویلہ او اپنا سر چھپا سکے
اس کی اس رہ دی محرومی ہو رہی سی …
اس تا حق اُس کی واپس کیتا ہے نہ جس رہ اس کی
کری ایہہ گل آکھناں پیا ہووے ہے پی صفتہ ملک وچ کوئی
دی خانہ بدوش نہیں رہسی مالی زمین پر ال بھاہ
کہہ اُس کی سرسبز نہ شاداب کریں آپوں ای اس
نیں اصل مالک او نہ دنیا نی اصل طاقت تو بار ہے
ہتھاں وچ ای ایہہ تُس ملک نیں مزدور نہ کاشتکار
ملک نی ریڑھ نی ہڈی او شہ اوہ ملک ہووے …
بندہ ہووے کدی ترقی نیئں کری سکنا جس …
نی ہڈی کمزور ہوئی ایہہ.

اے سوچنیاں ایں لگے کی اے محسوس ہو ریا سی
اوہدھن اِیکلا نئیں بلکہ اوس دی کنڈ اُتے پورا مُلک اینہ
دا اج دی حکومت اوس دی اپنی حکومت اینہ جیہڑی
غریباں تے خاک پروڑتاں دی امداد آستے بنیا ہے
ہر ویلے تیار آہیے اوس آستے اوہن اوہدے جوش تے خروش
نال کوٹھا چھاڑیں تیار تیاریاں وچ لگ گیا۔

— ❊ —

اِنتقال

ڈرامہ

انتقال

کامے {کردار}

(۱) گُل خان :- حاکم

(۲) ساجد خان :- گراں پشیمانہ نا نمبردار تے ہک گواہ

(۳) ساچی :- پہاڑی گرائیں

(۴) گلنندل :- ساچی نی دھی

(۵) جج صاحب :- جج صاحب

(۶) وکیل :- وکیل صفائی

(۷) پیادہ :- جج صاحب نا چپڑاسی

(۸) ر ل :- بار نی واج

(۹) (ب) :- اندر صنبر نی واج جیہڑی کے بیک راؤنڈ نوں آدنی ایہہ۔

پہلا سین

{ پردہ ہلیں ہلیں اُپر اُٹھنا یا ہ۔ ستیج پر عدالت نا سیٹ لگانا ہوناہے۔ عدالت نیں کمرے وچ ہک ڈائس ایہہ جس نیں اگے لکڑی نی ریلنگ [illegible] ایہہ۔ ڈائس نیں اُپر جج صاحب نا میز کجھ کرسیاں تراک تر پال بڑے سوہنے طریقے نال سجائی گئی نی ہے میز اُپر اک پاسے کجھ فائیلاں ترتیب نال دھریاں گئیاں نیاں ہین تے گلاس پیڈ تے چار چیفبری قلمدان ما یجمنٹ کلندر، ہن کشن پیپر ویٹ، جھنڈی جھوڑی کہہ دھرے گئے نیں ہین۔ جج صاحب نی کرسی نیں کنڈ آلی کندہ اُپر شیشے وچ جڑی نی جھانما گاندھی جیہدراں نی تصویر لٹکنی لگی نی ایہہ تے سجے پاسے آلی کندھ پر اک پوسٹر لگا آ ہے جنفہ انصاف نی نشانی نیں طور پر ترکڑی

نیں دواں چھابڑیاں کی برابر دسیہ گیا ہے۔
ڈائس نیں تھلنہ لکڑی نی ریلنگ نال ای سجّے
نے کھبّے پاسیہ دو کٹہرے بنّے نیں ہین نہ فیر دکیلاں
نیں کھلنے نہ جراح کرنے آستہ سٹینڈ رکھے نیں ہی
ریلنگ تھیں پچھیہ دُور کندہ نال کجھ کرسیاں دھرہیاں
سیاں ہین۔

عدالت نیں بُوے اُپر اک پیادہ (چپراسی) جس
خاکی وردی نہ خاکی پگڑی اُپر رتّا ربن لایا نا ہے۔
بڑی ہوشیاری نال کھلتا نا یاہ۔ نال اینج صاحب
نی کرسی نئے سامنے آلی کندہ پر لگی نی گھڑی ٹن ٹن
ٹن کرنیاں ہو سیہاں نکی لوئے نیں دس بجائی ابینہ۔
نہ فیر کجھ چِر مگروں جج صاحب عدالت نیں پچھلے بُوئے
دِچوں کمرہ عدالت وِچ آدنے ہین۔ اُناں گوا ڈین نا
لسواری سُوٹ لایا نا ہے نہ اکھاں اُپر لنظر آلی
عینک چاڑی نی ایہہ۔ اس ویلہ اُناں نیں سو ہنے
نہ لانال نار نے آسے کشمیر جیاہ آروں گڑا بل کٹھڑے
اُپر برّس رونق نہ روب داب دسنا لگانا ہے۔
جج صاحب ہوراں کرسی اُپر بینہیاں ای عدالت
نا پیادہ لکڑی نی ریلنگ کول جائی کہہ جج صاحب کی

سلام آکھیا جس نا جواب جج صاحب ہوراں مُنہ ہلا کی
کہہ دِتا۔ نہ نال ای فیرا اُپر بیٹھیاں نیہاں نا سیاں وچوں
اُپرا کی نائیں کی چالی کہہ نا نیں نیں نکلے ابہ نظر ماری
نہ فیر پیادے دار نگی کہہ بلیں جیسے بوئے:۔ کہ
جج صاحب:۔ ساچی بنام حاکم گل خاں۔
دا ے سُنیاں ای پیادہ عدالت نیں بُوئے دار
دوڑیا نہ بُوئے نیں بار کھلی کہہ زور نال بولیا)
پیادہ:۔ چلو ساچی بنام گل خان حاضر ہو۔
اے سُنیاں ای حاکم گل خان، دکیل صفائی۔
دکیل استغاثہ نہ اُناں نیں پچھیہ پچھیہ کجھ گرائیں
لوک عدالت نیں کمرے وِچ آدنے ہین۔ اے
گرائیں جناں بیلے چکر نہ کھیلے نیں کپڑے لائے نیں ہیں
ڈر نے ڈر نے عدالت نی اک کھنڈ وِچ جائی کہہ
کھلی رہنے ہین۔
فیر جج صاب تک گرائیں (جیڑا کے ساریاں
گراہیاں توں اگے کھلتا ناسا) دار اشارہ کری کہہ
آکھنے ہین۔
جج صاب:۔ ہاں نہ ساچی اج تو ہاڑے داروں مقدمے نا
اخیرلہ گواہ پیش ہونا یاہ نا۔ ؟

ساچی :- جی سرکار۔ بدعا گرایں اپنی داڑھی پروں ہتھ پھیرنیاں ہوہیاں بولیا۔

جج صاب :- کے ناں دسیئے سائیں، اپنے گواہ ناں ؟

جج صاب ہوراں مقدمے نی فائیل نیں درقے پرتنیاں ہوہیاں پچھیا۔

ساچی :- حضور ساڈا اخیرلا گواہ سہاڑے گراں نا نمبردار ساجد خان ہے۔

جج صاب :- اچھا نہ فر سدو ساجد خان کی۔

(تاں ایں پیادہ بوہے کول جائی کہہ زور نال ترکنا یا ہ)

پیادہ :- چلو ساجد خان گواہ ساچی بنام گل خان مقدمہ حاضر ہو۔

ساجد خان جیہڑا کے پہلاں ای عدالت نیں بوہے نیں بار کھلونا نا اپنی پیشی کی اڈیکنا لگا نا سا۔ جھٹ اندر بڑی آیا۔ ساجد خان چنگا تکڑا تہ مرخا حال خاندان نال آد کھر گراں دسناسا۔ اُس لٹھے نیں شلوار، بوسکی نی کرتی تہ زین نیں واسکٹ زیب تن کیتی نی سی۔ تہ گلے اُپر شملے آلی پگ بدھی نی سی۔ اور بڑا معتبر جیہا لگنا سا۔ اور سدھا گواہی دینے آلے

کٹہرے وچ اس رہ آئی کھلتا سا جیاں اوہ اگے دی ٹھنیں داری الحفظہ آیا نی ہولدیہ۔ فر نال ایں جج صاب نیں منشی نیلے پڑے وچ بدھی نی اک کتاب آندی تہ ساجد خان نیں ہتھاں اُپر رکھی کہہ بولیا۔

منشی :- ساجد خان اس ویلے تو ہاڑے ہتھاں اُپر قرآن شریف دھریا گیا ہے۔ تو اس پاک کتاب نی قسم کھائی کہہ آکھ کہ میں اس مقدمے بارے جو کجھ وی آکھساں سچ آکھساں تہ سچ توں بجن کجھ نیں آکھن لگا۔

(ساجد خان قرآن شریف پر ہتھ دھری کہہ آکھیا)

ساجد خان :- میں قرآن شریف نی قسم کھائی کہہ آکھنا یاہ ہاں کہ عدالت وچ اس مقدمے بارے جو دی آکھساں سچ آکھساں تہ سچ تو بجن کجھ وی نیں آکھن لگا۔

مُن منشی قرآن شریف نی جلد ٹیپی کہہ عدالت نیں پچھلے بوہے داروں اندر چلا گیا تہ اس پاسیئے عدالت نی کاروائی شروع ہوئی ایہہ جج صاب ساجد خان نال مخاطب ہونے ہین۔

جج صاب :- ساجد خان تو ہاڑی گواہی اُپر اس مقدمے نا سارا دارومدار ایہہ تو ہاڑے بیان نال کیتی

جان دی جائی سکنی ایہہ نہ ایہہ بیان کسے کی
بچائی دی سکنا یاہ. کنہیاں جے توں اس اکثر چشم دید
گواہ اس جس مقدمے نی یک یک گل ڈلکی نی ایہہ
اس آسنہ عدالت توں آکھی ایہہ کے توں اپنے
ایمان کی حاضر ناظر رکھی کہہ سچی سچی رُوداد بیان کر۔
ساجد خان :۔ جناب عالی کیں جو کجھ ڈِٹھا تہ سُنیا ہے حرف
بہ حرف بیان کری چھوڑساں۔
جج صاب :۔ ہاں تہ فر توں اپنا بیان شروع کر۔ (تاں اس
جج صاب نا منشی کاگد قلم لینی کہہ ساجد خان نا بیان
لکھن لگنا یاہ، وکیل جراع اساجد خان نیں سامنے
آنی کھلنا یاہ تہ ساجد خان بیان شروع کرنا یاہ.
ساجد خان :۔ جناب عالی پیر پنجال نیں دُور نوڑی کھنڈے نیں
کوہستانی سلسلیاں، اُچیاں اُچیاں مالاں مارنے
تہ سٹو تھنے دریاواں نیں کنڈے پسیانہ ناں نا اک
گراں آباد ایہہ. گھنیاں جنگلاں، ادکھیاں رستیاں
تہ گھیلاں کی پٹی کہہ نہ فر لک لک دریابی کہہ لقمہ
بجھا پیناہ ہے۔ اے گراں اج کل نی تہذیب توں
اُنتا ایں پچھے ہے جتنا کے اج توں دوسرا سال
پہلا پچھے سا۔

اُس دھیاڑ ہیں گراں نیں لوک اک دوجے نی کنسوء
سہاڑ نے تہ آپس وچ خوب گھش مُش کرنے پہے
سن کنہیاں جے حاکم وقت جناب گل خان ہورہ ایسن
خالصہ تہ نو توڑ نہ زمیناں پر مزاریاں نیں نا جا بجنہ
قبضیاں نیں انتقال جھاڑ نے تہ بے دخلیاں کرنے
آسنہ آدنے ہے سن. لوک بڑے ڈرے نیں
سن. تہ نکی نکی گل پر وی خفر خفر کنبن لگنے سن
کنہیاں جے اُناں کی پتہ سا کہ جدوں زمیناں نیں انتقال چاڑے
جانے ہیں تاں کہہ ہونا یاہ
وکیل صفائی :۔ کے ہونا یاہ ؟ اے گل اکھنے نا تو ہاڑا
کہہ مطلب ایہہ. توں ایہہ گل آکھی کہہ انتظامیہ پر
داغ لایا ہے۔
(وکیل صفائی ساجد خان کی ڈرڈ ہیاہ)
ساجد خان :۔ میں اپنے تجربے نی گل دسی ایہہ حضور۔
جج صاب :۔ عدالت نے تو ہاڑے کولوں تو ہاڑے تجربے

نوٹ :۔ ساجد خان نیں اس بیان کی فلیش بیک وچ دی
دسیا جائی سکنا یاہ. کنہیاں جے گراں نی پوری کہانی
اُسیہ نیں مُنہہ نوں بیان ہونی ایہہ۔

نیں پچھے توں اس مقدمے نال تعلق رکھنے آلے
واقعات اُپر توسٹ۔

ساجد خان (اپنا بیان فرشروع کتیا) : پہاڑی علاقیاں
نیں اناں دُور دراز نیں علاقیاں وِچ حاکم لوک
سال وِچ کدریہہ اِک اَدّ واری ای چکر مارنے ہین
کہیاں جے اِکھوں نیں بے اعتبار موسماں۔ او برکھورڑ
رستیاں نہ سپ آروں کنڈل مارنے آلے کالے
مٹیالے دریاواں کی ٹپی کہہ ڈنگی نیں سمجھ سکے
اُیہہ ساری رات پسواں تہ چڑاں نال لڑائی کرنا
گس کی چنگا لگنا ہے۔ پما ہے دی تہ اِک حقیقت ایہہ
جناب عالی خسر بہیاں نی پڑنال مگروں حاکماں
نیں خالی بسترے کمبلاں نال نہ خالی کنستر دیسی
گھیو نال بھرے نیں ہونے ہیں۔

جج صاب : توں فر آکار پار نیاں مارن لگی بیٹھہ ایں۔
اے کمرہ عدالت ایہہ تو ہاڑے گراں نی پنچایت
نیں ایہہ اس آستہ ہوش نال کجھی سوچی کہہ بیان دے

ساجد خان : بھاڑے پہاڑی گراواں بچ اتنی غریبی تہ
پسماندگی ایہہ کہہ اُنھاں لوکاں کول دُوجے وسیلے نی
ہونی نیں ہونی ملانے آستہ دوجی گڑانی نیں

ہونی۔ بھیڈاں وِچ دوجی فصل نیں ہونی دلاں وِچ
دوجی جگانی نیں ہونی تہ سہاڑیاں جناں وِچ
دوجی گل نیں ہونی جناب آلی۔ اس رہا اے لوک
جتنے غریب تہ پسماندہ ہین اُتنے ای سیدھے
سادے شریف تہ ملنسار دی ہین۔ پر حضور حقیقت
غریبی ہونی ایہہ اُکھتے جہالت ہونی ایہہ تہ
جتھے جہالت ہونی ایہہ اُکھتے جھگڑے ہونے ہین زمیناں
نیں کھڑاں نیں بے مقصد تہ بے مطلب جھگڑے۔

جج صاب : توں ایجری داری توکیا جانا ہے ساجد
خان سدھی طراں اصل مُدے اُپر بیان دے
نیں تہ توہیں عدالت چوں بار کڈی دِتا جاسی۔

ساجد خان نہ کہیاں جے اس سارے ماحول نا اس مقدمے
نال ڈاہڈا تعلق سا ہاڑی سرکار اس آستہ میں
عدالت نا تھوڑا جاسی وقت لیتی لیہہ۔ حقن نیں اس
مُڑے پر آونا ہاں

(حقن ساجد خان گل خان دار تکی کہہ بولیا)
اس دھیاڑے حاکم دفتر جناب گل خان ہوراں
کی پتہ ہا شہ آونا سا۔ تہ اُناں کی خانہ بدوش
ساچی۔ میاں تہ کلو نیں نا جائز قبضہ آلی جیرینا

انتقال چاڑ نا باُناں کی بے دخل کرنا سا۔ اس
آسنہ اے نزیے جنے اُس دھیاڑ یہ اس رہ
کمنے لگے نیں سن جس رہ جھکھڑ جھولے نال بوٹیاں
نیاں ڈالیاں کمبیاں ہونیاں ہین۔
حاکم ساچی نیں دُھارے نیں پچھلے نلّے وچ بنے
نے پنچایت گھر ہُگی گئے سن۔ جھٹ اُناں ہیں راتی
کھٹھ نے آسنہ انتظام کیتا گیا تا سا۔ سارا
گراں اناں نی ٹہل نہ جی حضوری وچ کھلنا تا سا۔
لوڑے ویلے اُناں نی دعوت آسنہ جدوں گکڑ نی
لوڑ پئی تہ ہیں ساچی کی گکڑ دینے آسنہ آکھیا۔
ساچی نیں گھر اک ای گکڑ سا جیہڑا اس نی دھی
گلندل پالیا نا سا۔ گلندل اُس کی نیچی کہہ تویں گڑنی
نبوا تا جاہنی سی۔ پر اسے گکڑ حاکم نی نظر کرنے نا
ایہہ مطلب سا کہ اگلے چھ مہینے گلندل پرانی تہ
پھٹی نی گُڑتی لاسی۔ پر اگلے چھ مہینے تہ گلندل نیں
سولہویں سال نیں جسنے سن تہ اُس نی نسرانی جوانی
نیں دھیاڑے سن۔ گلندل تہ اناں دھیاڑیاں
وچ رتی چھینٹ نی گُرتی لائی کہہ اپنے سجن تہ
گراں نیں گبھرو چھوٹے سید ے نال سنی پیر نیں میلے چ

بُجھنا چاہنی سی۔ اس آسنہ اے اُسے ہی دی حالت
دیکھ اے [illegible] آسنہ تیار نہیں سی۔ نہ اُس
وچ اے گرم گرم [illegible] نرم پڑاں لی پھر اُسے
دیلہ [illegible] گلندل نیں انہاں وچ گٹ گٹ کرنا لگا تا سا
جدوں ساچی جھٹ ماری کہہ گکڑ [illegible]
وچوں کسی کہہ مہاڑے حوالے کیتا سا تاں وچے
حاکم ہوراں جرگی دعام پئی سکیہ کنہیاں [illegible]
حاکماں نیں قہر نوں ڈاہڈا ڈرانفف سا۔
فر کفتاں دیلے جدوں کمبلاں نی لوڑ پئی تاں
ساچی کی وی اک کمبل دینے آسنہ آکھیا گیا۔ ساچی
کول اک ای نواں کمبل سا۔ جیہڑا اُس نی عرصہ
بوٹی پچھل برہیا لوکاں نی اُن کٹھی کتی کہہ تہ پونی
پونی جوڑ کہہ بنایا سا۔ ساچی آپ آپا تہ
خوشی خوشی کمبل وی دتا کہ اک ای رات نی تہ گل سی۔
پر سرکار جدوں حاکم ہوراں ساچی نیں
نویں کمبل کی ڈٹھا تاں اُتاں گفت دار گوسلے
کو تگلے تہ جنیرے کمبل پر ستھ پھیریاں ہریاں
ساچی کی آکھیا۔
حاکم:۔ بڑا سوہنا کمبل ایہہ ساچی۔ لگنا یاہ بڑ [illegible]

تاں بنایا گیا یا [illegible] رشے بڑے صاحب ہیں تا
انہاں بحث [illegible] اس طراں نہیں چشم [illegible] کمیں نی
فرمائش کیتی ایہہ اُمید ایہہ اے کہ [illegible] کجھ
انہاں نی رنج پوری ہو نی جاسی۔ ہاں تے سپیری کھوٹ
نا استعفاں تو یارڑے نال دیا نا یاد ؟

اے گل سُن کے ساجی نیں مُنہہ نا رنگ پھِیک
آ روں ہی گیا سا تے حاکم ہوراں نی گل نا جواب
دینے بجائے اس اپنیاں خارش آ لیاں جھنگاں
نی کھجر کنا شروع کری دتا سا۔ اے بس او کس رہ
دی [illegible] تے اصل ایہہ شخص بجلی نی نشانی
سی۔ پہر حاکم اگلہ او کجھ [illegible] سکیے تے ہوڑ نا کہوٹ
بھری کجھ چپ بیٹھا رہیا۔

جدوں رات پئی گئی پہر ساجی گھر مڑیا تاں اُس نی
گڈی گلشندل اُس کی [illegible] نے آسنہ پہنچایا گھر
آئی۔ پہر او گڈی بڑی سپیری گھڑی سی [illegible] جدوں
گلشندل پہوک [illegible] آئی سی کہنیاں چے حاکم ہوراں
نی تنہا گلشندل پہ جاپیں سی۔ جس کی [illegible] گل
[illegible] گلشندل نیں [illegible] لگی
پینے [illegible] ای پہر مگر [illegible] انہاں مہاڑے

ہتھ ساچی کی سُنیہ بھیجیا کے اُس کی جننی دی جیوں
تو ڈا ایہہ الاٹ کرائی تو دیہہ پر گلشندل کی ہک رات
آسنہ یا کہٹ نو کہٹ ہک گھنٹے آسنہ . . . . .

وکیل صفائی (ٹوکنے ہوئے): اس گل نال اے مطلب
ہو ہیا کہ اس جُرم وچ تُوں دی برابر نا حصے دار
ایں۔

ساجد خان: اے جُرم مہاڑے کولوں دی ہو گیا سا
مائی باپ کے ہیں حاکم ہوروں ڈری گئیاں تے اس
نی گل لیتی کہ ساچی کول گیا ساں۔ بس اس جرم نی
جننی دی سزا چاہو منیں دوائی چھوڑ دو۔ میں سو دساں
گا۔ پر میں سچ بولنے نی قسم کھادی نی ایہہ اس
آسنہ میں عدالت وچ کدے اوی جھوٹھ نہیں بولن
لگا۔ بھانویں منیں پھانسی کہنیاں تے لگی جیے۔

وکیل صفائی: تو یارڑے اکھنے پر ساچی منی گیا سا؟

ساجد خان: نہیں جناب۔ کدے اے گل ہونی نال اے
تنازعہ کہنیاں پینیاں۔ ساچی تے مہاڑی گل پوری
وی نہیں سی ہوون دِتی سی تے جھٹ ای [illegible]
سا۔ ساجد نوں ایہہ گل کس رہ آکھ [illegible]
جس رہ مہاڑی دِتی اُسے رہ تہاڑی [illegible]

نہ کے توں اپنی دھی کی کُتیاں اگے سُٹی سکنا ایں؟
سچ پچھو جج صاب تے ہیں ساچی نی ایہہ گل سُنی کہ
مری مٹ ہوئی گیا سا۔ نہیں یاد ایہہ ساچی اے گل
دسی آکھی سی کہ اُس کی جیوں نیئں توڑ۔ اداے
گراں چھوڑی دیسیئی۔ اے بسی چھوڑی بیسی پر عزت
نی چٹی چادر پہ کدے وی گندا چھینٹ نہیں پین دین
لگا۔ اُس اے گل وی آکھی سی حضور کہ تُسی جانی کہ
حاکم کی آکھی چھوڑاں کے سابا اپنی عزت نیں بدلے
جیوں نا لوٹا لیچی کہہ جیسے کی مرنا نئیں پیانا۔ جدوں
ہیں ساچی نا ایہہ رنگ روپیہ ڈٹھاں تاں
اُس نیں ڈھارے وچوں نکلی کہ پنجابب گھر
اُٹھی آیا ساں۔

دو بجے پاسیہ ساچی اپنی کڑی کی ڈھارے اندر
سوالی کہ آپ ہار پسارے وچ سنجے اُپر لماں
پئی رہیا سا۔ جیاں جیاں رات لنگی رہی چھکھڑ
نہ ڈنڈورل شروع ہون۔ لگی پیا سا۔ فر بجلیاں
کڑکن لگی پیاں سن نہ ڈاہڈی بدلار شروع
ہوئی گئی نہ کھٹکیاں شوکن لگی پیئے سن۔

وکیل صفائی:۔ توں فر اُلٹ پلٹ مارن لگی پیا ایں۔

اِلحقنہ بیان دین آیا ایں یاکہ افسانے نا
پلاٹ سُنان آیا ایں۔
وکیل صفائی ہوراں کھری گل آکھی [illegible]

جج صاب:۔ توہاڑیاں اِناں گلاں نا مقدمے نال کوئی تعلق
نیں۔ توں اصل مُدے اُپر آنہ دس کے فر کے ہیا [illegible]

ساجد خان:۔ فر تو ہوئی گئی سرکار نہ حاکم لو [illegible]
پیلاں اُس واپس مُڑی گئے سن جس ویلے ہیں
ساچی نیں نکھڑ پچیاں اُس ویلے ساچی حالیں سُتا نا سا۔
جہاڑے جگانے اُپر او تڑبکی اُٹھیا تہ پچھن لگا۔

"حاکم ہور کُتھے ہین؟"

"حاکم اُٹھی گئے ہین۔" ہیں آکھیا۔

"کری گئے منیں بے دخل۔" ساچی پچھیا۔

"نہیں"

"نہیں!"

بلکہ توہاڑی جیویں نا انتقال توہاڑے نا چاڑی
گئے ہین۔ نالے گوانڈ آلے خالصے نانک وی
تویں الاٹ کری گئے ہین۔ ہیں جدوں اے گل
ساچی کی دسی تا او بولیا سا۔

ساچی:۔ آخر انسان سن اہل نہ س نہ غریب پرور

نکلے۔ اُناں سوچیا ہوسی نا قدرے بے دخل
کری چھوڑ یہ۔ تاں ساچی ٹھکھامری جاسی ہاں نہ
پہاڑی جیویں نیں کا گد تویں دہی گئے نیں۔ اُسس
پچھیرے نہ میں جراب دِتا ساہ۔
ساچی تو ہاڑی جیویں نیں کا گد نہ گلندل کول
ہن۔ اے گل سنی کہہ ساچی فر جھڑکی اُٹھیا۔ اُسس
جھٹ ڈھاسے نا بورا کھولیا تے نکلے ڈھنڈھا مرے ہی
پچھلی کھڑکی پہنچی پی ایسہ تہ گلندل جس نے وجود پھول
جگہ جگہ نیلیں لہو ہیگیا نا ساگاہ نیں سعرے اُپر
موتی نیپی پی سی جس نیں کا سنجھ دِنج جیبریں نیں
کاگرسن نہ دو بے بنھو دِنج چرہے مار نے آ لی
دوائی رنیاں گولیاں سن۔ چیڑیاں ساچی چھ ہے
مار نے آسنہ پنچایت گھروں آندھیاں سن۔ اپنی
دھی نی اے حالت تکی کہہ ساچی بے ہوش ہوسی
گیاساہ۔ نہ فرچدوں اُد ہوش وِچ آیا ساں تاں
اپنی ہوش گوائی بیٹھا ساہ۔

وکیل صفائی:- مئی لارڈ۔ ساجدخاں نیں اُسس بیان نوں
صاف پتہ لگتا پاہ کے گلندل زہر کھائی کہہ خودکشی
کیتی نہ حاکم گل خان نا رتی بھروی تعلق نہیں اُسس

[illegible] جناباں اگے درخواست ایہہ
اے [illegible] لارڈ مہاڑی جناباں [illegible] عزت بری کیتا جائے نہ ساچی
[illegible] حاکم گل خان کی باعزت بری [illegible] نے آسنہ اسس کی ڈاہڈی سزا
دِتی جائے۔

ساجدخان: سوال اے نیں ایہہ جناب عالی کے
گلندل خودکشی کیتی یا اُسس نا قتل ہویا۔ سوال تہ
اے ایہہ کے گلندل نا خون کنہیاں ہویا۔ گلندل
خودکشی نہ کرنی تہ کے کرنی۔ حضور اسس نی عزت پر
ہتھ جے بھا ہیا گیا ساہ۔ اُسس نال جبردستی بے کیتی
گئی سی۔ حاکم گل خان ایہہ اُسس نال منہ کالا جے کیتا سا۔
اوکدے جینی رہنی تہ لوکاں کی کہہ منہ دسنی ہے۔
اساں پہاڑی لوکاں کی اپنی عزت اپنی جان توں
بدھی کہہ ہونی ایہہ جناب۔ اسس آسنہ اسس
قتل نا ادا سی جمیے دار ایہہ جس اسس نی عزت
لٹی سی۔ اساں غریب گراہیاں نیاں آکھاں
جناباں نیں انصاف دار لگیاں نیاں ہیں۔ مائی باپ
نہ اساں کی پوری پوری امید ایہہ کے جناباں نی
عدالت کچوں اساں کی انصاف ملسی گا۔ پہاڑی
درخواست ایہہ حضور کے مجرم کی ڈاہڈی تھیں

ڈاہڈی سزا دیئی کہ انصاف دی اک نویں مثال
قائم کیتی جا سکے۔ تاں جے فر کوئی حاکم اساں
پہاڑیاں تے گرائیں لوکاں دی عزت پر ہتھ پانے دی
جرأت نہ کر سکیے۔ اے گل آکھ کے ساجد خان
اپنا بیان ختم کیتا تے جج ہور بولے:

جج صاب:۔ اس مقدمے بارے توں ہور کجھ آکھنا اے؟

ساجد خان:۔ نہیں مائی باپ۔

جج صاب:۔ ٹھیک اے تے فر توں جا سکنا ایں۔ ایس دے
نال ای عدالت دی اج دی کاروائی برخاست
کیتی جاندی اے۔

(اے گل آکھ کے جج صاب عدالت نیں پچھلے بوہے
بچوں باہر نکل [illegible] تے دوجے پاسے عدالت نیں
بڑے دروازے [illegible] وکیل، پہاڑی گرائیں
تے دوجے لوک اک اک کر کے باہر نکل جاندے
ہین تے فر پردہ ہولی ہولی ڈھلکے دا سر کنا یاہ)

دوجا سین

جدوں پردہ ہولیں ہولیں اُپراں اُٹھنا
ہے تاں سٹیج پر جج صاب تیں ڈرائنگ روم
نا سیٹ لگانا ہونا ہے۔ جس وچ صوفہ سیٹ
راؤنڈ ٹیبل، ریکارڈ پلیئر تے کجھ کرسیاں
بڑے سوہنے طریقے نال سجیاں ہویاں ہین۔
جج صاب اکلے صوفے اُپر بیٹھے نیں گُسّے
ڈونگی سوچ وچ ڈوبے نیں دسنے ہین۔ فیر
چھیٹ گھڑی مگروں اُناں ناں دوست
گل خان اندر آؤنا ہے۔ اوہ انگریزی لباس
زیب تن کیتے نیں ہین۔ گل خان اندر ٹرنیاں ای
جج صاب دا ترکنا یاہ تے گل چھیڑنے خاطر
پچھنا ہے

گل خان:۔ اج کہہ گل ایہہ بڑے کُسیے ڈونگی سوچ ہے

وچ ڈُبیا نا لگن ائیا۔

جج صاب :۔ تو ہاڑے مقدمے نیں بارے وچ ای
سوچنا لگا نا ساں۔

گل خان :۔ کیہیاں کوئی نویں گل ہوئی ایہہ ؟

جج صاب :۔ کل ساجد خان جیڑا بیان دیا ہے نا اُس
نال اے کیس بڑا Complicated.
ہوی گیا ہے۔

گل خان :۔ چھوڑو یرہ اس وچ Complicated نا
نی کیہڑی گل ایہہ تو ہاڑی عدالت پرس نیں کرے
دی ذک نیں پہنچی سکنہ۔ آخر دوستی کدوں کم آ رسی

جج صاب (ننڑ فتنے ہوئے) او نہ گل ٹھیک ایہہ گل خان
پر انصاف دی نہ کوئی چیز ایہہ۔

گل خان :۔ نہ دوستی کوئی چیز ہیں۔ کے عمراں نا ساتھ
ککھ برابر دی نئیں۔ کے تو ماڑا خون اِتنا چِٹا ہوی
گیاہے کے توں نئیں سزا دسنیں۔

جج صاب :۔ تو بیا اے گل کہیاں نیں سمجھنا کے جدوں میں
عدالت نی کرسی اُپر بیٹھا نا ہونا یاں اُس ویلہ نہ نہ
میں کُسے نا دوست ہونا یاں نہ نہ ای کُسے نا
بھائی تعیفہ۔ اس ویلہ میں نیٹ انصاف کرنا ہونا

ہے۔ نہ انصاف اگہ سب برابر ہوتے ہیں گل خان
ہیں تو ہاڑا پاسا لیئی کہ اپنے ضمیر کی کے جواب دیاں۔

گل خان :۔ (ذرا غصے نال) اس نا اے مطلب ہے یا جے ماڑی
داری تو ہیں اپنا ضمیر یاد آئی گیا ہے۔

جج صاب :۔ سچی گل پچھیں نہ اس پاگل پہاڑی ساچی نا کھیرا
کھڑی کھڑی جہاڑیاں اکھاں اگہ آونا ہے۔ جس رہ
جہاڑے کو توں پچھنا ہو بیہ دس انصاف کرسیں
کے نئیں۔ توں خدانہ جانیں (گل خان دار شا ملا
کرسناں ہو ہیاں) تاں ہیں اے گلا آکھساں
کے تو ہاڑی وجہ نال ساچی نا گھر اُجڑیا۔ نہ کرے
ہیں وی اُس کی لٹ ماری عدالت وچوں بارکڈی
چھوڑاں تاں اگلے جہاں کے جواب دیساں ؟
سوال اس یک پہاڑی گرائیں نا نئیں بلکہ ان گنت
نہ اہیا جیے کتنیں بے گناہ حاکماں نی ظلم نی چکی
وچ پیہن ہونے لگے نیں ہیں، کدے کدے میں
سوچنا ں یاں کے پہاڑی علاقیاں نیں اے کلے
کپیٹے گراں جہنڑاں تاں توڑی سڑکاں نیں پہچیاں
دریا واں اُپر پُل نئیں لگے۔ اس حاکم لوک
انہاں کی پانی تے بجلی نی بنیادی سہولت دی تئیں

دئی سکے نہ فر کدے اس اُناں کی انصاف دی
نہ ویہہ نال اللہ کی کہہ مُنہہ دساں گے۔ اپنے
بیٹوں نی گل ایہہ گل خاں توں آں دس اس
تہذیب یافتہ طبقے آج ٹوڑی اِناں گراہیاں کی
کہہ دیا ہے۔

گل خان :۔ اساں اِناں کی کجھ نہیں دِتا؟ اساں اِناں
کی حکومت دِتی ایہہ۔ رہنے نا طریقہ دسّیا ہے۔
کدے اس نہ ہو ہیہ جج صاب تاں اے لوک
اِک دوجے کی کھائی چھوڑن۔ اے گل بڑی ضروری
ایہہ کے اِناں لوکاں کی جنگلی نہیں تھلے رکھیا جائے۔

جج صاب :۔ پر جس گھڑی اے لوک جنگلی نے نکلے تُرں
باہر نکلی آئے نہ اناں نا شعور جاگی پیئہ اس
ویلے کہہ ہوسی کدے توں اس بارے وِچ سوچیا
ہے۔ او ویلہ لدی گیا گل خانہ جدوں لوکاں کی
جنگلی تھلے رکھیا جاناسا۔ ھن گراں گراں وچ
جاگرتی آ دی پئی ایہہ۔ اج آزادی نا دور ایہہ
نہ اج نی حکومت۔ اج نہیں قانون۔ نہ اج نہیں
انصاف اُپر اُس گرائیں نا وہ؟ اُتنا ای حق ایہہ
جتنا تو باڑہ یا مہاڑہ ہے

گل خان (نکے اُپر بھیڑا جھاڑنے ہوئے) :۔ اس گل نا
ایہہ مطلب ایہہ جے توں مہاڑے خلاف فیصلہ
کرسیں۔؟

جج صاب :۔ میں اے نہیں آکھنا کے میں تو باڑے خلاف
فیصلہ کرساں۔ توں مہاڑا دوست ایں لیکن میں تُڑا کنہیاں
سالاں نا بیلی اُٹھں ایہہ۔ پر فیصلہ منیں انصاف
اُپر کرنا پیسی۔ میں ہک جج آں قاتل نہیں۔

گل خان :۔ (چہرے نا رنگ بدلنے ہوئے) اے
گھڑی گھڑی انصاف نی رٹ جیڑی توں لائی نی
ایہہ۔ اس توں پتہ لگنا یاہ جے توں کجھ لینے دینے
نی گل کرنا چاہنا ہیں۔ کدے اے گل ایہہ تاں
بول تریں کتنے پیسے لوڑنیں۔ میں ہر قیمت پر اے
مقدمہ جتنا چاہناں ہاں۔ اے مہاڑی عزت نا
سوال ہے۔

جج صاب (رتے لال ہونے ہوئے) :۔ اے گل
آکھنے ہو ہیاں تو ہیں شرم نہیں آئی توں لانہ مہاڑے
مُنہ اُپر تھکو چھوڑیہ ہے۔ گل خانہ چنگا اے ای
ایہہ کے توں اس ویلے چلا جا فرکدے ایہہ اس
بارے گل کرساں گے۔ ہنیں تو اس ویلے اکلا

چھوڑی دے

(د) جج صاب نا غصّہ تاتنیاں ہو ہیاں گل کان
اُناں نیں ڈرائنگ روم چوں بار چلا جانا باہ
نہ پردہ بلبلیں بلبلیں بھونا سرکن لگی پیناہ ہے۔

(ا) نہ بارلی آواز
(ب) ضمیرں آواز جیڑی کے
بیک رونڈ توں آونی ایہہ

تریجا سین

جدوں سٹیج پردوں پرہ ہٹناہ یاہ، تاں جج صاب
نے باغ نا سین دسیا گیا ہے جنھنہ دور دور توڑی
پھل دار بوٹے لگے نیں ہین۔ باغ نیں ہک پاسے
ست بڑے نہ گل بر گے نیں۔ پھلاں نیاں سا تکیاں
لٹیاں نیاں ہین نہ باغ نیں عین بشکا ہلّے وچ بنچ
ست کرسیاں ڈھرٹیاں نیاں ہین، بیہ ہک لی پالی اُپر
چاہ نا سٹ رکھیا ناہے۔ جج صاب اکھتہ اکلے بیٹھے
نیں چاہ نیاں سرکیاں بھرنے لگے نیں ہین۔ یہ
کُسیہ سوچیں نیں تا نے بانے وچ پھسے نیں ہین
ذرا اس رواں ہو ٹیا کے کسیہ اندرنی کشمکش نیں سبب
او نیں نی اُٹھے تے کرسی پردوں اُٹھی کہ ٹہلن لگی پئے
ہین۔ ٹہلنے ٹہلنے فراں کرسی اُپر بنا جانے ہین نہ آپیہ نال
آپ گلاں سرن لگنے ہین:-

(ا) اُو مہارا دوست ایہہ زندگی بھر اس اکٹھے رہے ہاں
جے ا... کی جیل ہوی گی تاں اُو جینے جی مری جاسی گا۔

(ب) (ضمیر نی داج) ادتو باڑہ دوست ایہہ پر تو بارہ
ضمیر دا نہ کوئی چیز ایہہ اس بدکار کی بچانے نا مطلب
نہ انصاف نا سنگا گھوٹنے نیا برا برا ایہہ۔

(ا) اج کچہری جگہ انصاف ہونا ہے۔ انصاف نا سارا
ٹھیکہ ہیں اس معزز الیتہ نا باہ

(ب) نہ فر انصاف نا ٹھیکیدار بچھیاں بنیا یا نا اس
کنہیاں عدالت نی کرسی اُپر بیٹھا نا اس بکدے
تو ہیں دوست اتنا اس پیارہ ایہہ تاں اے
انصاف نی کرسی چھوڑی کہہ گھر جائی بیٹھو۔

(ا) نہیں نہیں ہیں نوکری نہیں چھوڑی سکنا ہیں نوکری
چھوڑی دِتی تاں مہارے بیوی بچیاں نا کے ہوسی۔

(ب) کدے تو ہیں اپنے بیوی بچے اتنے پیارے ہین
تاں کے ساچی نی بچی بچی نیں سی جس نا خون توہارے
دوستے نی سرا ایہہ۔ اے انصاف نی جھوٹی تلوار
تس کدوں تو ڑکی لوکاں پر چلانے رہیسو جج صاب
کدے لوکاں کی انصاف دی نہ لبیتہ تاں انہاں نا
اعتبار عدالتاں اُپروں دی اُٹھی جاسی گا۔ تہ فر
اک دھیاڑ ایسا اے عوام قانون نیاں زنجیراں کی
کچ نیاں ہنگاں آروں تر دڑی سٹ سن۔

نہیں تیں اے نہیں ہوی سکنا۔

(ا) اسی یہ رہ ہوسی جج صاب۔ اے غریب تہ بے سہارا تہ

(ب) معصوم لوک جیڑے کہ مذہب نہ تہ ذات نیاں اصولاں
وچ بھدے نیں ہین تہ قناعت نہ سکین نی خلاصی نال
مطمئن ہین جس دھیاڑے یہ انہاں کی اے پتہ لگسی کہ انہاں نی
گریبی۔ بے چارگی تہ بدحالی قسمت دا روں نیں بلکہ اے
انہاں تاں نی دین ایہہ۔ اس ویلے کہہ ہوسی جج صاب
ھن تہ اے بیچارے عوام وی بیدار ہونے لگے پین ہین۔
اج آزادی نا دور ایہہ۔ حکومت۔ انصاف تہ دولت
اُپر ہر کسی نا برابر نا حق ایہہ۔ اج ملک کی
اجیاں حاکماں نی لوڑا ایہہ جیڑے عوام نا [illegible]
نیں تیجا نے انصاف مذہب تہ دولت نی عدم مساوات
کی دور کری سکن۔ نہ عوام نیں شیشے نیں احساس کی
جگاں نال جے آنے آلیاں فساداں کی انہاں بدناں
نا شکار نہ ہونا پویسہ جیہاں نا شکار اے ہوے
ہین۔ تہ فر اجیاں حاکماں نی لوڑ ایہہ جیڑے دودھ
نا دودھ تہ پانی نا پانی بکھ بکھ کری کہہ انصاف
نیں کرسکدے وچ اپنیاں دوستاں تہ عام لوکاں کی
ہک اکھ نال تکی سکن

(۱) پر گل خان کی جیل بھیجنے نا مطلب تہ اس نی زندگی کی
تباہ کرنا ہویا نا۔ اس رہ اس نی نوکری کھسے جاسی
تہ فر اس نیں ٹبر کی روٹی ٹُکر نیاں چھکڑاں واسطہ ترسنا
پیسی گا۔ اے جرم تہ گل خان کولوں ہو ہیا نا ہے
اس وچ کوئی شک نئیں پر اس نی سزا اس نیں پورے
ٹبر کی بھگتنی پوسیہ اے کتھوں نا انصاف اینہ۔
ساچی نی کُڑی تہ مری گئی نی اینہ جہاڑے انصاف
کرنے نال اہ کُڑی تھوڑا اتھیسی تہ نہ ای ساچی کی
کجھ لبسی گا۔ ہاں گل خان کی جیل بھیجنے نال اس نا سارا
ٹبر بُکھا مری جاسی۔ ہیں گل خانیہ نیں خلاف فیصلہ
نئیں دے سکتا ہیں اس کی بری کری چھوڑساں۔
جج صاب اس راہ اپنے آپ نال گلاں کرنے ای
ہونے ہیں کہ اُناں نی سکول پڑھنے آلی دِھی باغ
وچ اُناں کول آکھنی اینہ۔

دِھی:- بابا اینہ ابا تُساں اج فلم دسنے نا وعدہ کیتا سا تہ
ٹھن چھ بجنے لگے نہیں ہن کہ خیال اینہ؟

جج صاب:- آں۔ ہاں ہاں چل فلم تکی آونے آں چل۔ چل
چلیئے۔ اے گل آکھی کہہ او کرسی پروں اُٹھی کھلے ہیں
تہ پردہ ٹھلیئہ آون لگتا پاہ۔

چوتھا سین

چوتھا سین

سٹیج پروں جدوں پردہ چان ہوندا ہے۔
تاں کمرہ عدالت نا سیٹ لگا ہوندا ہے۔ کمرہ
عدالت لوکاں نال بھریا ہوندا ہے۔ ایناں
وِچ پہاڑی گرائیں لوک وی ہین۔ دکیل وی
نہ مقدمے نال دِلچسپی لیئے آئے دور دے لوک
دی جیہڑے نہ حاکم گُل خان نہ ساچی نیں مقدمے
نا فیصلہ سُننے واسطے آئے نیں ہونے ہیں۔ چاہے
پاسے کھُسر مُسر ہونی پئی ایہہ کہیاں بے چاریاں
کی پینا ایہہ۔ حاکم گل خان جج صاب نا دوست
ایہہ۔ ٹھیک دس بجے کمرہ عدالت نیں پچھلے بوہے
وچوں جج صاب اندر بڑنے ہیں۔ اُناں نیں
اندر آنے نال ای لوک سبھ ہوئی جانیں
ہین تے بڑے مودبانہ انداز وچ احترام نال

اُٹھی کھلنے ہیں۔
اس ویلے جج صاب ہوراں کالا سُوٹ لایا نا
ہے تے اکھاں پر عینک چاڑی نی ایہہ اُناں
نیں چہرے اُپروں انصاف، رحم تے شفقت
نیں آثار ظاہر ہونے لگے پئے ہین۔ او کرسی عدالت
اُپر بیہیاں ای اپنی میز نیں اگے پاسے اُپر
پیاں نیاں فائیلاں وچوں اُپر آلی فائیل
چائی کیہہ اپنے گلاس پیڈ اُپر رکھنے ہین تے
فِر فائیل نیں کجھ ورقے پرتی کیہہ سامنے دار
تکنے ہوئے آکھنے ہین۔

جج صاب:۔ ہاں بھائی۔ ساچی بنام حاکم گُل خان مقدمے
نے دوے فریق ہین نا؟

جی حضور، ساچی تے حاکم گل خان دواں ہکی
واری آکھیا۔

(ھن جج صاب فائیل نیں کجھ ورقے پرتی کیہہ
کجھ پڑھنے تے تکنے ہین۔ پھر کٹہرے وچ کھلتے نیں
گل خان دار نظر سٹنے ہیں تے بڑی جیبی مُسکڑی
بھرنے ہیں۔ فر ادساچی دار تکنے ہین جہڑا چُپ
چاپ کھلتا نا بڑی آس اُمید نال جج صاب

دار ای لٹکنا لگانا ہے۔ فر جج صاب نی نظر اس
پوسٹر پر پئی ایہہ جیہڑا کے کمرہ عدالت نی
نکس کندھ پر لگانا ہونا ہے۔ جس اُپر گھ
نزکڑی نیں دواں چھابڑیاں کی برابر دسیئہ
گیا ہے۔ اِس توں بعد جج صاب فیصلہ لکھن
گئے ہین نہ کُھاں ایں منشاں مگروں ادساچ
بنام حاکم گل خان مقدمے نا فیصلہ سُنانے ہین۔
جج صاب : اس عدالت نی نظر وچ ملزم داروں
پیش کیتیاں گئیاں شہادتاں نی بنا پر اے
گل ثابت ہوئی جانی ایہہ جے گل خان مجرم ایہہ
نہ اُس کوں او جرم سرزد ہویا ہے جس آستہ
ملزم ساچ نیں عدالت نا بُوا کھڑکایا سا۔ اس
رہ گواہ ساجد خان نیں حلفیہ بیان نوں
ایہہ گل باندیہہ آلی جانی ایہہ جے گل خان
نیں ساچی نی گُڑی گلسدل نی عزّت لُٹی نہ
جبر دستی کیتی جس نال اُس کی اتنا خوف بچیا
کے اُس کی نہر کھانا پیئہ۔ لہٰذا اے عدالت
تعزیرات ہند نیں دفعہ ـــــ نے تحت
حاکم گل خان کی عمر قید نی سزا سُنائی ایہہ۔

فر تاں ایں پولیس آلے آئی کہہ گل خان کی
ہتھکڑی کی ہتھاں لینے ہین نہ اُس کی جیل خانے
دار گھسڑن لگنے ہین۔ دوجے پاسے ساچی
نہ گراں لوک خوشی نال زندہ باد۔ انصاف
زندہ باد نا نعرہ لانے ہوئے عدالت چوں
بار نکلنے پئین۔ اودھر اس ویلے جج صاب نیں
چہرے اُپر بڑا سکون ایہہ نہ او بغیر کُسیہ
چند بے نیں درجی فائیں کی پڑھن لگنے ہین۔
نہ پردہ ہلیں ہلیں مقفلیہ کھلنا ہے۔

ختم شد